

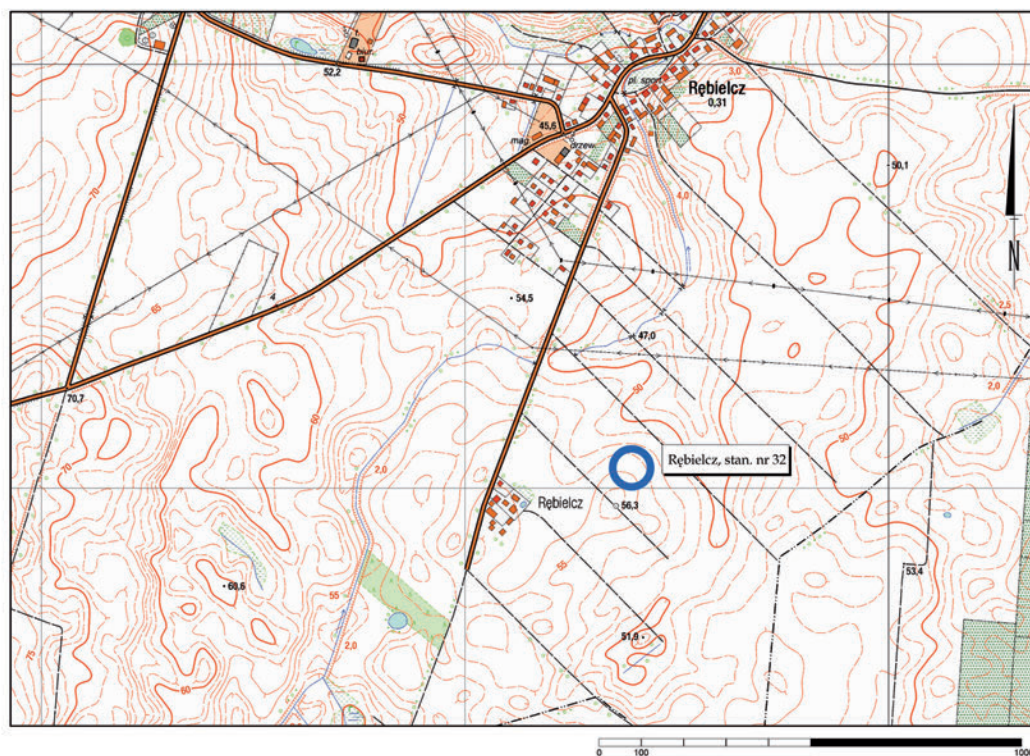
Adam Ostasz, Paweł Owczarek, Marcin Wąs

Sprawozdanie z badań ratowniczych na stanowisku wielokulturowym w Rębielczu, stanowisko 16, AZP 16-44/104, gm. Pszczółki, woj. pomorskie

Terenowe prace badawcze, którymi kierował Adam Ostasz z Muzeum Archeologicznego w Gdańsku zostały przeprowadzone w okresie od 6 maja 2005 roku do 15 września 2005 roku. W tym czasie dokonano odhumusowania i przebadania obszaru 183 arów. Wstępnie pod bezpośrednią penetrację terenową preliminowano 170 arów. Ze względu na występowanie obiektów osadniczych na północ i południe od wytyczonego stanowiska w ramach pasa rozgraniczenia przebiegu autostrady, powierzchnia przebadanego obszaru została powiększona o kolejne 13 arów.

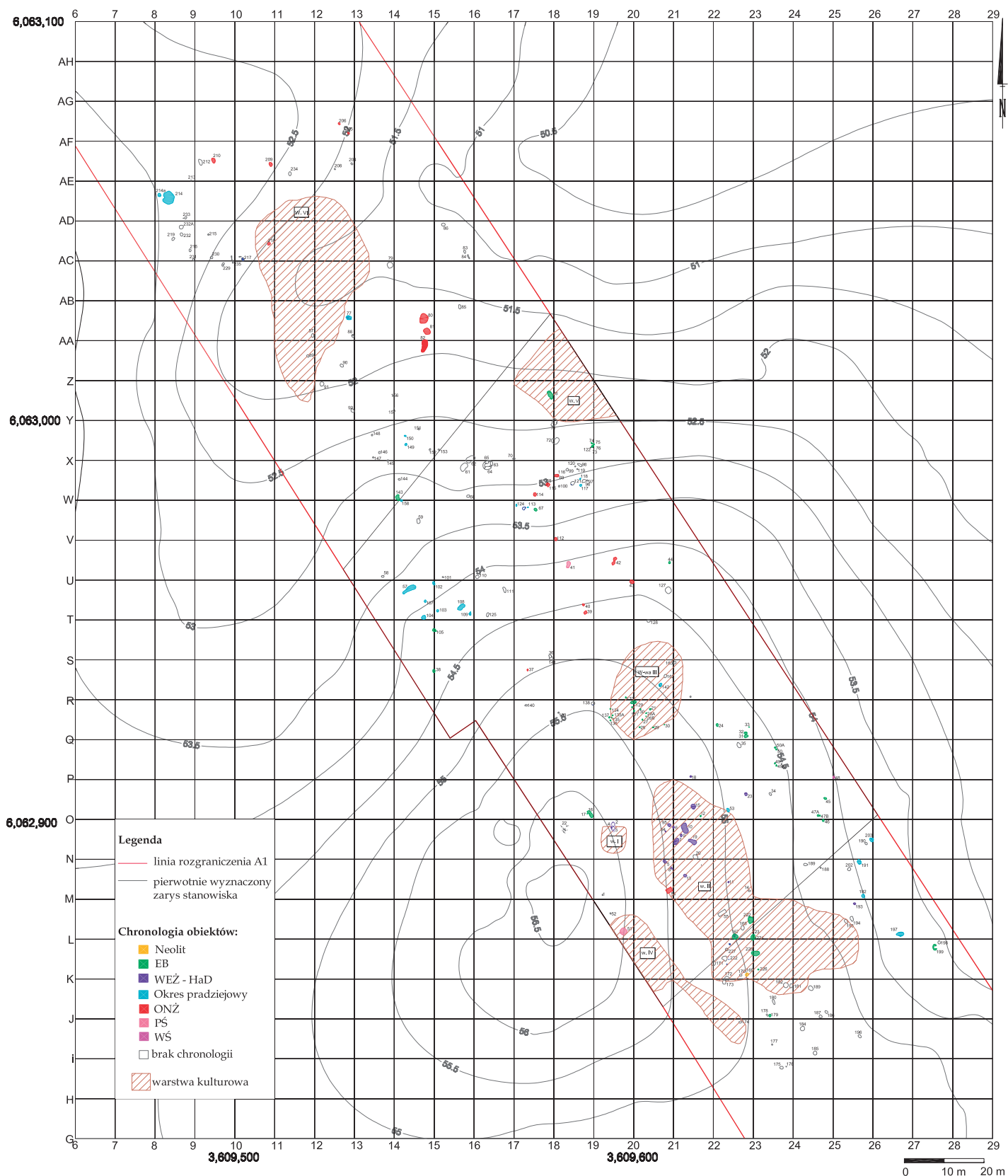
Teren stanowiska 16 w Rębielczu, gm. Pszczółki przed podjęciem prac terenowych zajęty był przez pola uprawne. W latach 70 i 80-tych ubiegłego wieku, prowadzono

tu intensywną i bardzo głęboką orkę. Założono również bardzo gęstą sieć melioracyjną w postaci drenów. Wynikiem tych prac jest zniszczenie relikwów osadnictwa. Na podstawie dokonanej obserwacji odkrytych obiektów archeologicznych stwierdzono wysoki lub bardzo wysoki stopień destrukcji zdecydowanej większości stropów obiektów i warstw kulturowych. W trakcie prac wykopaliskowych zarejestrowano 235 różnego typu obiektów (jamy kulturowe, dolki posłupowe, warstwy kulturowe i akumulacyjne). Prowadzący badania terenowe na całej odkrytej powierzchni wstępnie wyróżnił ślady i punkty osadnicze z wczesnej epoki brązu, wczesnej epoki żelaza, wczesnego i późnego średniowiecza, oraz okresu nowożytnego.

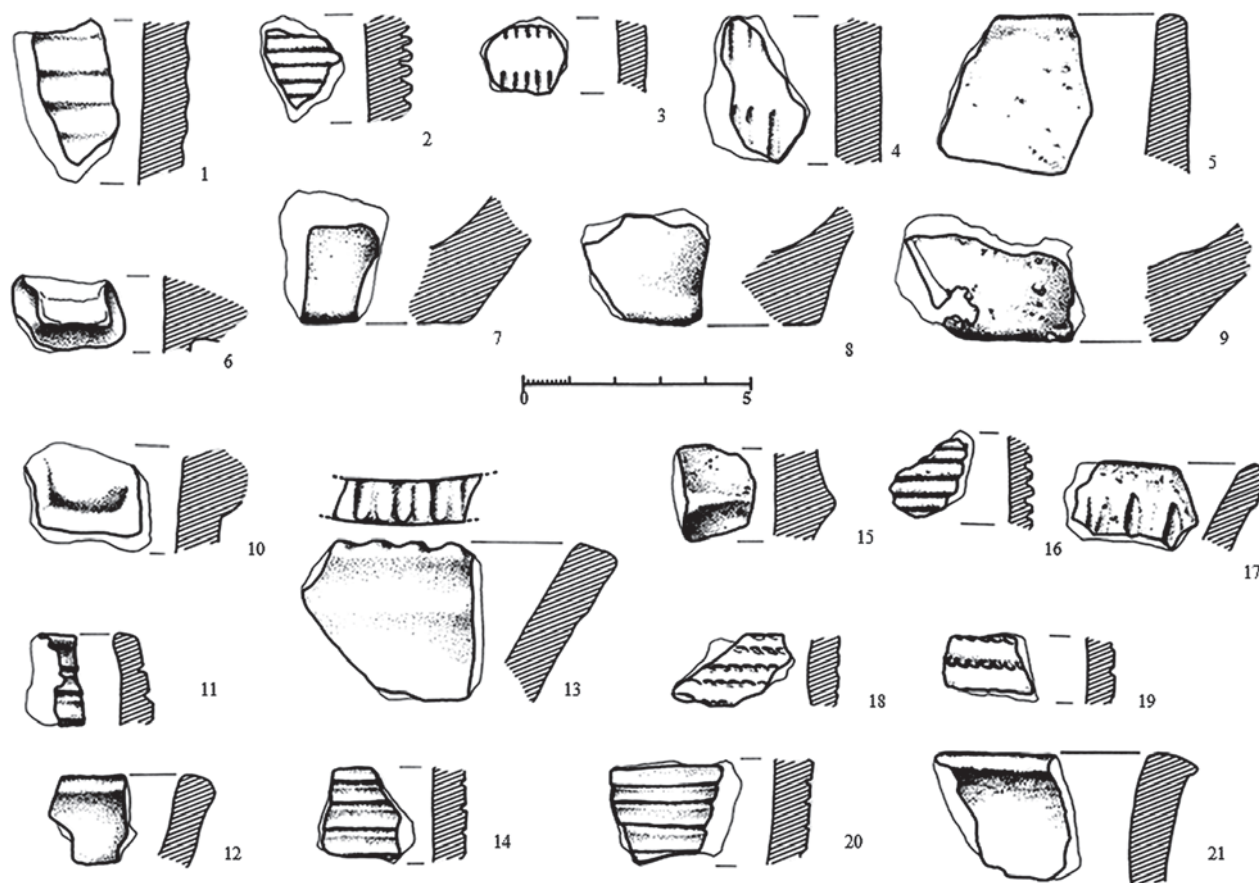
Ryc. 1. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 1. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodship. Location of the site

Ryc. 2. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Plan zbiorczy stanowiska z rozwarstwieniem chronologicznym. **Objaśnienia:** NEOLIT – kultura pucharów lejkowatych; EB – epoka brązu; WEŻ – wczesna epoka żelaza; WŚ – wczesne średniowiecze; PŚ – późne średniowiecze; ONŻ – okres nowożytny; Okres pradziejowy – przynależność kulturowa nieokreślona

Fig. 2. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Collective plan of the site with chronological stratification. **Explanations:** NEOLIT – Funnel Beaker culture; EB – the Bronze Age; WEŻ – the early Iron Age; WŚ – the early Middle Ages; PŚ – the late Middle Ages; ONŻ – the modern period; Okres pradziejowy – the primeval period – cultural affiliation not specified

Ryc. 3. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

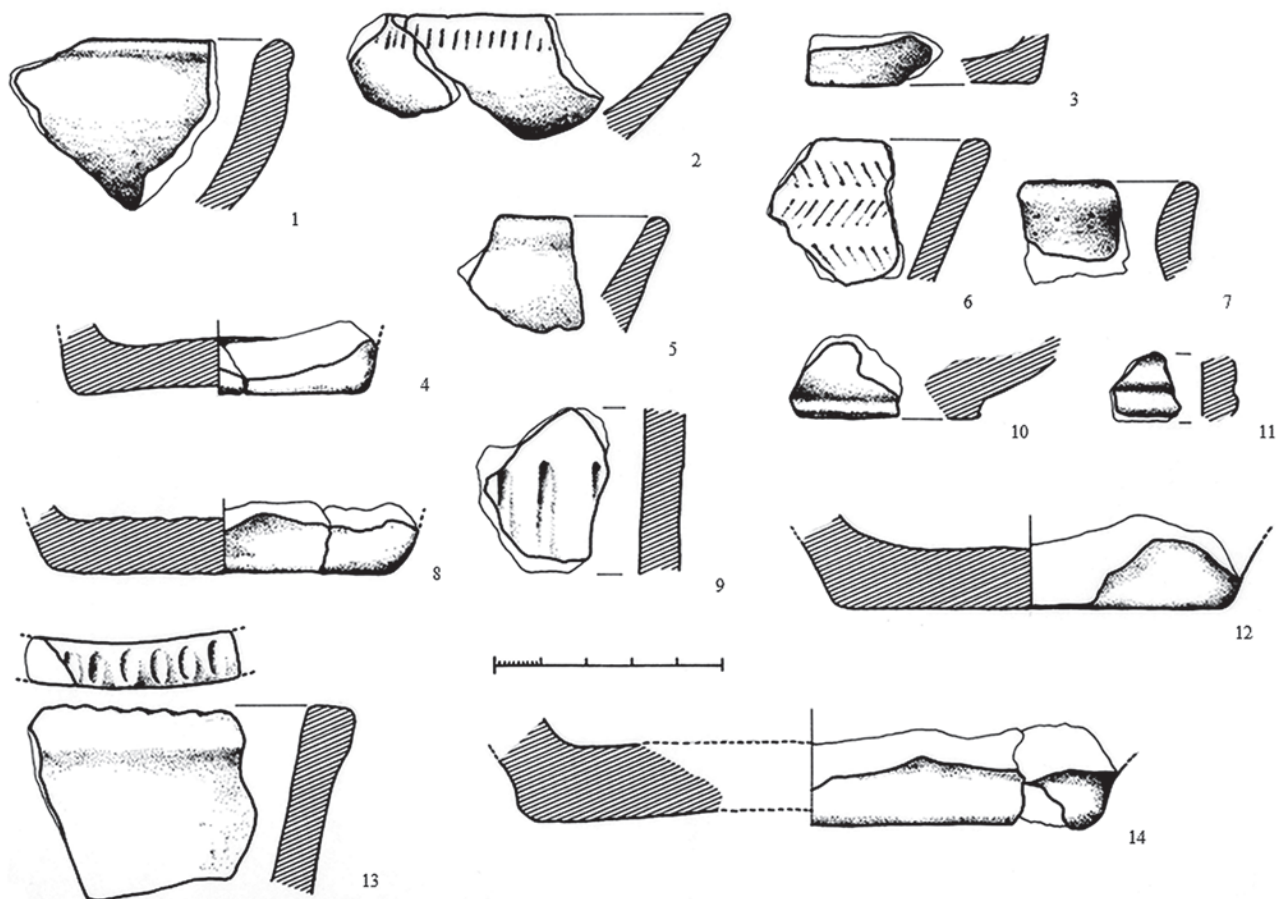
Fig. 3. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

Wieś Rębielcz znajduje się na zachód od pobliskich Pszczółek, w północnej części Pojezierza Starogardzkiego. Regiony ograniczające pojezierze to: od wschodu Żuławy Wiślane i Dolina Dolnej Wisły na odcinku Kwidzyńskim, od południowego-zachodu sandrowa Równina Tucholska, od północy Pojezierze Kaszubskie (Kondracki 2002, 78; Szukalski 1996). Na omawianym obszarze dominują powierzchnie moreny dennej, falistej. W obniżeniach znajdują się płytkie jeziora i bagna. Powierzchnię stanowiska buduje materiał złożony z gleby brunatnej właściwej (płaskowyz) i sporadycznie mułowo – torfowej (obniżenia i oczka wodne) (Olszak 1996) oraz z glin zwałowych lekko zapiaszczonych z towarzyszącymi okruchami skał, głazami i otoczakami (Kondracki 2002, 78; Piekarek-Jankowska 1996). Stanowisko zlokalizowane zostało na 12,00 km przebiegu autostrady A-1 (odcinek Gdańsk – Toruń), w bezpośrednim pobliżu miejscowości Rębielcz (Ryc. 1). Położone jest na rozległym niewysokim wyniesieniu. Leży 200 m na wschód od gospodarstwa nr 41 położonego przy drodze gruntowej prowadzącej z centrum wsi w kierunku południowych obszarów uprawnych.

■ ŚLAD OSADNICTWA Z OKRESU NEOLITU

W trakcie przeprowadzonych badań na stanowisku 16 w Rębielczu, gm. Pszczółki odkryto 235 obiektów pochodzenia antropogenicznego (Ryc. 2). Wśród nich zarejestrowano pojedyncze ognisko (obiekt 169) kojarzone z penetracją tych terenów przez grupy ludzi w okresie neolitu. Stanowi on 0,43% ogółu. Charakteryzuje się on w rzucie poziomym owalnym obrysem o wymiarach: długości 0,93 m, szerokości 0,66 m. Jego zbliżony do niekońcowego profil osiągnął głębokość 0,16 m. Na wypełnisko obiektu składały się warstwa spalenizny przemieszanej z węglem drzewnym oraz piasku gliniastego przemieszanej z gliną i drobinami węgla drzewnych. Obiekt odkryto w południowo-wschodniej części stanowiska. Nie jest wykluczone, iż część odkrytych na stanowisku obiektów pozbawionych materiału zabytkowego może być kojarzone z omawianą fazą zasiedlenia stanowiska.

Najstarszą fazę osadnictwa datowaną na okres neolitu w kolekcji wyrobów ceramicznych odkrytych w trakcie badań reprezentują 22 fragmenty naczyń. Zostały one rozproszone na obszarze całej przestrzeni badawczej, skupiając się głównie w południowej części stanowiska.

Ryc. 4. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 4. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

Do schudzenia masy ceramicznej stosowano najczęściej piasek o drobnoziarnistej frakcji ziaren (81,82%), rzadziej tłuczeń kamienny również o drobnoziarnistej granulacji (22,73%). W profilach dwóch fragmentów ceramiki zaobserwowano współwystępowanie miki z drobnoziarnistym piaskiem lub tłuczniem kamiennym. W kolejnych trzech fragmentach piasek drobny współwystępował z średnioziarnistym piaskiem lub średnioziarnistym tłuczniem. W obserwowanych przełomach naczyń nie zarejestrowano domieszki schudzającej w postaci fragmentów kości i muszli.

Z powodu silnego rozdrobnienia i zniszczenia analizowanego zbioru ułamków ceramiki niewiele można powiedzieć o technice lepienia i wykańczania powierzchni naczyń.

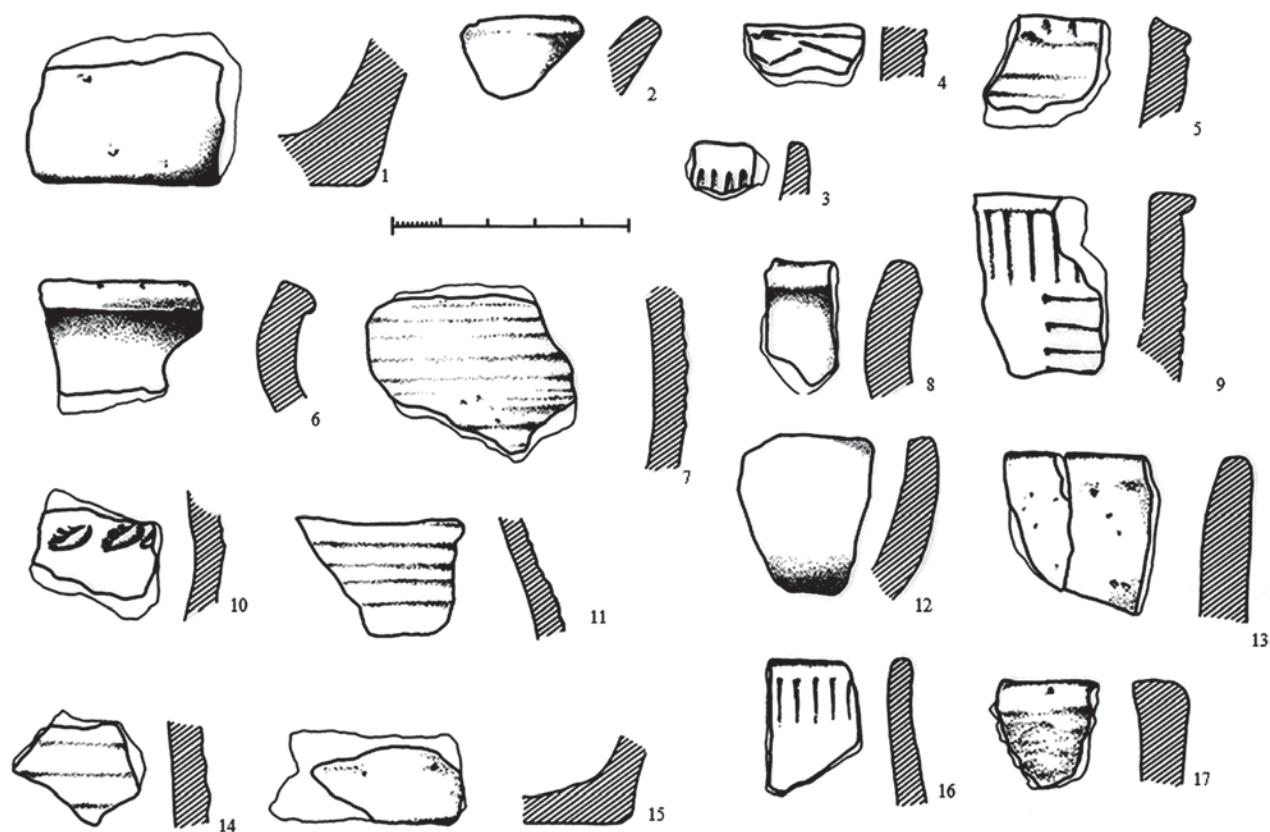
W omawianej kolekcji powierzchnie zewnętrzne naczyń były chropowate, szorstkie lub gładkie. Dominują zdecydowanie formy o gładkiej powierzchni (17 ułamków). Wśród powierzchni gładkich część ułamków (68,18%) wykazuje cechy silnego przepłukania, objawiające się częściowym wypłukaniem gliny ze struktury powierzchni zewnętrznych odkrytych naczyń i nadania im lekko szorstkiej powierzchni. Ponadto zarejestrowano 3 ułamki

o szorstkiej powierzchni. Chropowaconą powierzchnię zewnętrzną zarejestrowano tylko w jednym przypadku.

Fragmenty ceramiki datowane na okres neolitu pochodzą w przeważającej większości z naczyń średniościennych o grubości ścianek wahającej się od 6 mm do 9 mm. Tylko 2 z nich pochodzą z naczyń cienkościennych o grubości ścianek 5 mm.

Analizowana ceramika posiadała najczęściej powierzchnię zewnętrzną barwy brunatno-szarej (36,36%), rzadziej ciemnoszarą (18,18%), brunatną (18,18%), szarą (13,64%), sporadycznie ceglasto-szarą (9,09%). Tak różnorodna barwa wypału świadczy o słabym, nierównym wypale naczyń.

Wszystkie analizowane ułamki posiadały przełom jedno- lub dwubarwny. W profilach ceramiki datowanej na omawiany horyzont czasowy dominuje jedno-barwność (w 77,25%). Określenie atmosfery wypału analizowanego zbioru naczyń na podstawie ich barwy powierzchni jest bardzo trudne. Wynika to zarówno ze wspomnianego już wyżej, wysokiego stopnia zniszczenia ułamków, ale także z faktu, iż wiele z tych naczyń poddawane było powtórnie działaniu wysokiej temperatury, o czym świadczy odymienie powierzchni wielu z nich.

Ryc. 5. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 5. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

Z powodu znacznego stopnia rozdrobnienia udało się zidentyfikować kilka form naczyniowych. Pośród omawianych zabytków można wyróżnić 5 fragmentów garnków (Ryc. 3:13; 4:13; 6:2; 9:1-2), 2 amfor (Ryc. 3:18-19), 2 mis (Ryc. 4:2,6) i 1 wazy (Ryc. 5:9).

Wśród omawianego zbioru zarejestrowano 16 ułamków ornamentowanych (72,73%). Do zdobienia powierzchni wykorzystano 6 różnych motywów. Wśród nich dominują elementy zdobnicze wykonane przy pomocy owalnego (5 ułamków) i trójkątnego stempelka (4 ułamki). Ponadto na 2 ułamkach zarejestrowano zdobienie odciskami sznura dwudzielnego (Ryc. 3:18-19). Motyw taki występuje w różnych wątkach zdobniczych, niestety wielkość zachowanych fragmentów nie pozwala na dokładną identyfikację. Podobnie zdobione części naczyń zarejestrowano w materiałach pochodzących z Huty Nowej, stanowisko 1, pow. Gostynin (Rybicka 2002-2003, tabl. VIII:12), czy z Głuszyna, stanowisko 1, gm. Potęgowo (Kurzawa, Machajewski 1993, ryc. 2:10). Odciski sznura w literaturze przedmiotu łączone są z materiałami datowanymi na fazę wiórecką kultury pucharów lejkowatych (dalej: KPL) (Bronicki, Kadrow 1988, ryc. 10:9; ryc. 12:6; Czebreszuk, Szmyt 1992, 116).

Górne partie naczyń zdobiono w dwojaki sposób albo przy pomocy odcisków owalnego stempelka umieszczonych na krawędzi naczynia (Ryc. 3:13; 4:13; 6:2; 9:1) lub pionowych trójkątnych odcisków stempelka tworzących pojedynczą linię poziomą umieszczoną pod krawędzią naczynia (Ryc. 4:2; 5:9,16). Tego typu zdobienia odnajdujemy wśród materiałów odkrytych na stanowisku 1 w Hucie Nowej, pow. Gostynin (Rybicka, 2002-2003, tabl. III:5, tabl. I:1-2, tabl. IV:9, tabl. IX:4), które autorka datuje na fazę wiórecką KPL, oraz na stanowisku 1 w Helenówku, gm. Szczawin Kościelny (Papiernik, Rybicka 2001; tabl. IV:1, tabl. VI:13). Z kolei górne części brzuśców zdobiono przy pomocy wspomnianego wyżej motywu sznura oraz jodełki poziomej powstałej z trzech poziomych linii składających się z ukośnych kresek ułożonych w każdej linii w przeciwnym kierunku. Tego typu ornament zarejestrowano w zbiorze ceramiki pochodzącej ze stanowiska 1 w Głuszynie, gm. Potęgowo (Kurzawa, Machajewski 1993, ryc. 2:14).

■ OSADA Z EPOKI BRĄZU

Pośród 235 obiektów odkrytych na stanowisku 55 z nich kojarzonych jest z osadnictwem datowanym na epokę brązu. Stanowią one 23,40% ogółu wszystkich zarejestrowanych obiektów.

W grupie 55 obiektów kojarzonych z osadnictwem epoki brązu w wypełniku 8 z nich (tj. 15% omawianej grupy) zarejestrowano ruchomy materiał zabytkowy. Pozostała część, 47 obiektów, (tj. 85% grupy) nie posiadała w swoich wypełnikach substancji zabytkowej. Obiekty nie zawierające materiału zabytkowego pozwalającego je wydatować zaliczono do danej fazy osadniczej na podstawie występowania w obrębie obszaru wyznaczonego przez obiekty z określoną chronologią (z materiałem zabytkowym). Porównywano tu również strukturę wypełnika i kontekst znaleziska.

Jamy stanowią 40% obiektów datowanych na omawiany horyzont czasowy. W planie płaskim charakteryzują się najczęściej owalnym (95,45%), wyjątkowo okrągłym (4,55%) kształtem obrysu. Ich powierzchnia wahała się od 0,27 m² do 5,06 m². Profile obiektów posiadają najczęściej nieckowaty (59%), rzadziej nieregularny (31,8%), wyjątkowo podwójnie nieckowaty, wannowaty oraz prostokątny (4,55%) zarys. Ich głębokość waha się od 0,04 m do 0,50 m. Jamy w przeważającej większości posiadają jednowarstwowe wypełniki, które stanowi piasek gliniasty przemieszany z pojedynczymi drobinami węgla drzewnych lub spalenizny. Bardzo rzadko w wypełniku obiektów pojawia się glina przemieszana z piaskiem gliniastym (obiekt 44), lub próchnicą (obiekt 143), bądź samą próchnicą (obiekt 105). W obiektach, w których wypełniku zarejestrowano układ dwuwarstwowy (obiekty: 15, 95), w części stropowej najczęściej występuje piasek gliniasty (obiekty: 199, 199A, 223), wyjątkowo glina przemieszana z piaskiem gliniastym (obiekt 78) lub próchnica. Natomiast w partii spągowej najczęściej występuje glina lub spiaszczona glina przemieszana z pojedynczymi węglami drzewnymi (obiekty: 199, 199A, 223). Tylko w jednym przypadku, jako warstwę spągową zarejestrowano spaleniznę przemieszaną z drobinami węgla drzewnych (obiekt 32), oraz warstwę próchnicy przemieszanej z pojedynczymi drobinami węgla drzewnych (obiekt 78). Wśród obiektów z dwu warstwowym wypełnikiem wyróżnia się obiekt 31, w którego części centralnej znajduje się warstwa węgla drzewnego otoczona przez warstwę piasku gliniastego przemieszanego ze pojedynczymi drobinami węgla drzewnych oraz małą ilością spalenizny. Omawiany obiekt pełnił prawdopodobnie funkcję jamy przypiecowej w skupisku produkcyjnym składającym się z obiektów 31, 32 i 33.

Wśród omawianych jam na uwagę zasługuje skupisko obiektów 222, 223, 225, które odkryto w trakcie badań sondażowych warstwy kulturowej II. Obiekty posiadają prawdopodobnie trzy fazy użytkowania. W trakcie I fazy użytkowej obiekty były wykorzystywane, jako glinianki, osiągając głębokość od 0,50 m do 0,80 m.

W trakcie II fazy użytkowej obiekty po częściowym zasypaniu naturalnym lub intencjonalnym wkopu glinianki, pełniły funkcję jam (prawdopodobnie śmietnikowych). Ostatnia, III faza, związana jest z powstaniem warstwy kulturowej II.

Dołki posłupowe wchodzące w skład omawianego kompleksu osadniczego stanowią 52,7% jego obiektów. W planie płaskim charakteryzują się najczęściej owalnym (72,41%), rzadziej okrągłym (24,14%), wyjątkowo nieregularnym i prostokątnym (3,45%) kształtem obrysu. Ich długość wahała się od 0,30 m do 0,70 m, a szerokość od 0,16 m do 0,54 m. Profile obiektów posiadają najczęściej nieckowaty (62,10%) lub nieregularny (20,70%), rzadziej V-i U-kształtny (odpowiednio 10,30%, 6,90%) zarys. Ich miąższość waha się od 0,05 m do 0,23 m. Podobnie jak w przypadku jam zarejestrowano tu obiekty o wypełniku jedno-, dwu- i wielowarstwowym. Wypełnik obiektów jednowarstwowych stanowiła mniej lub bardziej spiaszczona glina oraz piasek gliniasty z drobinami węgla drzewnych lub spalenizny (obiekty: 12, 21, 27, 28, 30, 33, 38, 47, 47A, 50, 50A, 73, 74, 75, 76, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 179, 226). W obiektach o dwuwarstwowym wypełniku w części stropowej lub środkowej występuje piasek gliniasty z pojedynczymi drobinami węgla drzewnych (obiekty: 26, 45, 46) bądź gliny (obiekty: 49, 49A) lub spalenizna z węglami drzewnymi przemieszana z gliną (obiekt 224). Natomiast w spągu obiektów lub ich obstawy bocznej rejestrowano warstwę gliny (obiekty: 26, 45, 46), spiaszczonej gliny z pojedynczymi drobinami węgla drzewnych (obiekt 224) lub polepy (obiekty: 47, 47A). Z powodu opisywanego wcześniej stopnia destrukcji stanowiska nie możliwa jest interpretacja przestrzenna zarejestrowanych dołów posłupowych, gdyż są to jedynie partie spągowe najgłębszych obiektów. W taki sposób, zapewne należy interpretować pozostałość pojedynczych dołków posłupowych (obiekty: 21, 24, 26, 27, 28, 30), które stanowią pozostałość ścian zachodniej oraz wschodniej budynku słupowego I o osi podłużnej zorientowanej wschód-zachód i wymiarach około długości 20 m i szerokości 5 m. Relikty omawianego budynku odkryto w części środkowej stanowiska na arach Q 20-Q 22. W tej samej części środkowej, na arach Q 19 i Q 20, znajdują się następne dwa skupiska dołków posłupowych, stanowiące pozostałość kolejnego budynku słupowego II z piwniczką o osi podłużnej zorientowanej północ-południe (obiekty: 129, 130, 131, 133), oraz wiaty (obiekty: 134, 135, 135A, 136, 137). O około 50 m na północ od omawianego budynku odkryto ślady wiaty w postaci obiektów: 73, 74, 75, 76, 122, która pełniła zapewne funkcję pomocniczą dla obiektu 78 – jamy produkcyjnej. Około 15 m w kierunku południowo-

wschodnim od budynku słupowego I zarejestrowano pozostałości kompleksu produkcyjnego składającego się z pieca (obiekt 32), jamy przypiecowej (obiekt 31) oraz reliktu wiaty (obiekt 33).

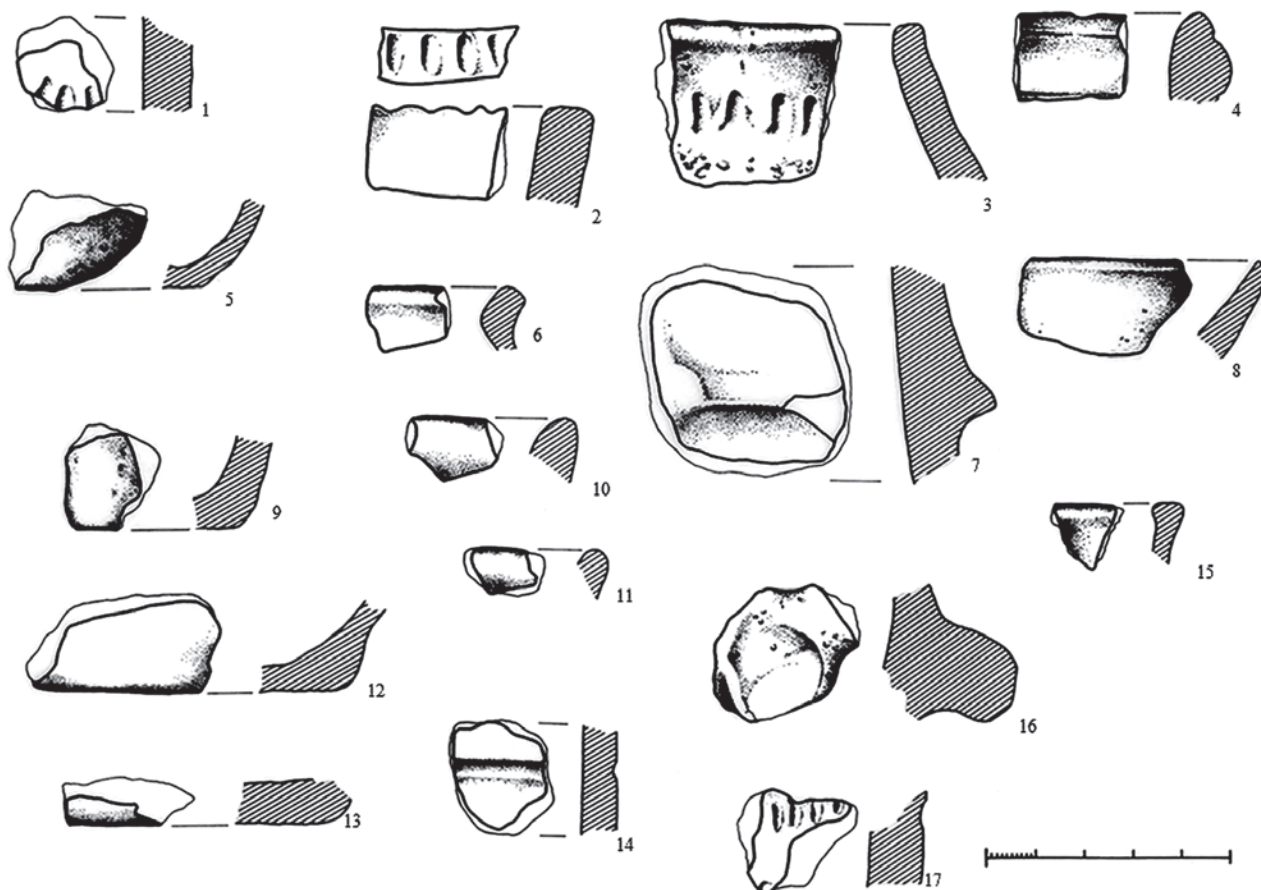
Na arach O i N 24 odnajdujemy konstrukcję palowką utworzoną z obiektów 45, 46, 47A, 47B. Funkcja tego skupiska obiektów jest nie możliwa do określenia. Porównywalnie wygląda sytuacja ze skupiskiem utworzonym z obiektów 49, 49A, 50, 50A ulokowanym na arze P 23. Prawdopodobnie są to pozostałości płotów.

W części południowej stanowiska odkryto pojedyncze palenisko (obiekt 167) stanowiące 1,82% obiektów współtworzących kompleks osadniczy datowany na epokę brązu. Charakteryzuje się ono w rzucie płaskim owalnym zarysem. Jego długość wynosi 1,60 m, a szerokość 1,22 m. Jego nieckowaty w obrysie profil osiąga głębokość 0,23 m. Wypełnisko obiektu stanowi w części stropowej warstwa spalenizny przemieszana z licznymi drobinami węgla drzewnych i piasku. W partii spągowej natomiast warstwa piasku gliniastego przemieszanego ze spalenizną i drobinami węgla drzewnych. Warstwa ta zapewne powstała w sposób naturalny poprzez długotrwałe

przeziąkanie wody przez wypełnisko obiektu. Ponadto we wnętrzu obiektu zarejestrowano liczne duże przepalane kamienie. W odległości około 1,6 m na południowo-zachód i 0,5 m od paleniska znaleziono dwa duże kamienie o średnicy około 0,25 m i 0,30 m. W wypełnisku paleniska nie zarejestrowano ruchomej substancji zabytkowej. Ten fakt oraz występowanie obiektu w pobliżu jam – glinianek (obiekty: 222, 223, 225) pozwala stawiać tezę, iż obiekt służył do pozyskiwania domieszki schładzającej poprzez wielokrotne rozgrzewanie i gwałtowne schładzanie kamieni polnych.

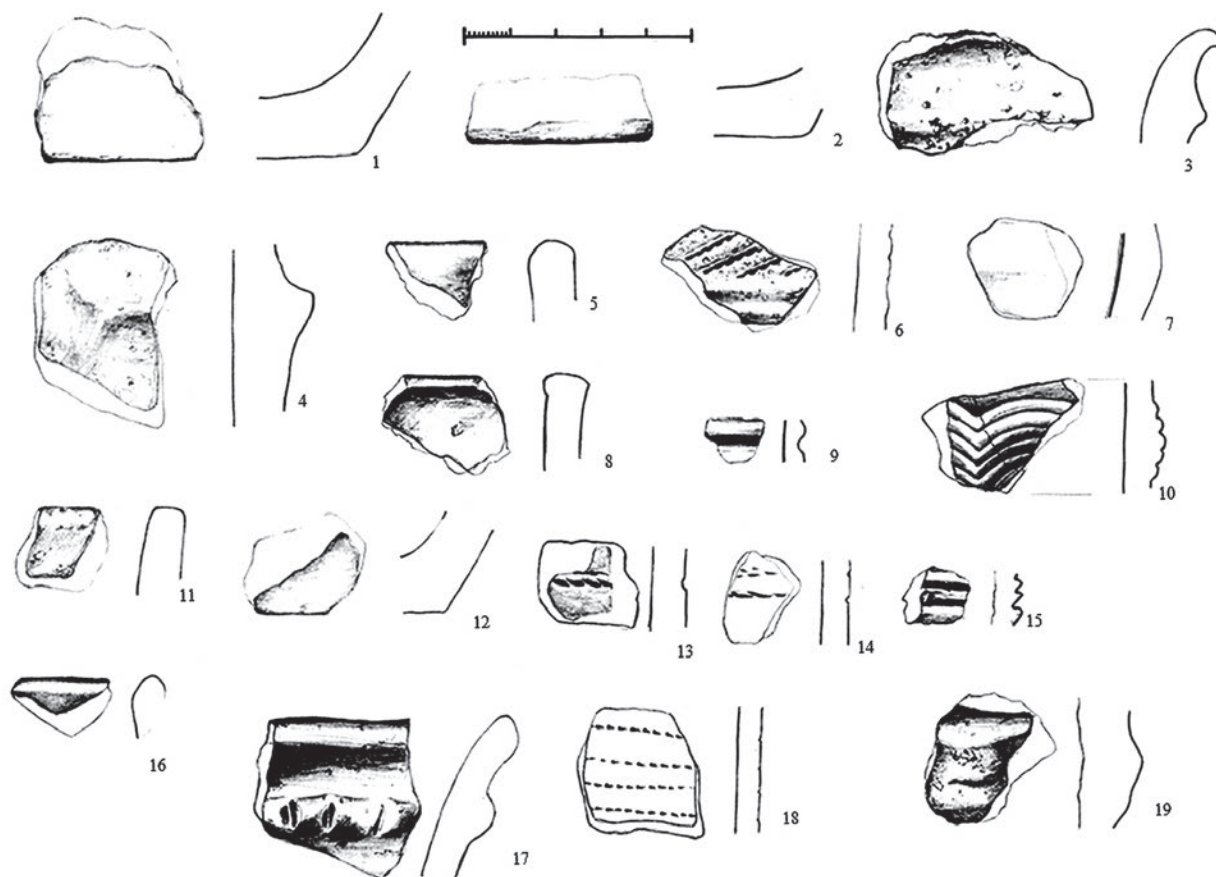
Z omawianym poziomem chronologicznym kojarzony jest pojedynczy obiekt (obiekt 67), który pełnił zapewne funkcję niewielkiej glinianki. Znajdował się na północny-zachód od budynku słupowego II. Charakteryzowała się w rzucie płaskim owalnym zarysem, długości 0,80 m i szerokości 0,60 m. Jej nieckowaty profil osiągał głębokość 0,16 m. Wypełnisko obiektu stanowiła warstwa piasku gliniastego przemieszanego z niewielką ilością gliny, spalenizny i drobin węgla drzewnych.

Jednym z najciekawszych obiektów odkrytych na stanowisku jest obiekt 32 (piec). Obiekt uległ znacznej

Ryc. 6. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 6. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

Ryc. 7. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 7. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

destrukcji, dlatego odkryto jedynie jego część spagową. Relikty obiektu w rzucie płaskim posiadały owalny zarys długości 0,75 m i szerokości 0,55 m. Nieckowaty obrys profilu osiągnął głębokość 0,04 m.

Obiekty omawianego poziomu chronologicznego zostały rozproszone praktycznie po całym terenie objętym badaniami. Jednak największe koncentracje odnajdujemy w części środkowej i południowej stanowiska, gdzie tworzą w miarę zwarte skupiska. Praktycznie większość odkrytego materiału datowanego na epokę brązu pochodzi głównie z tych części stanowiska, a zwłaszcza z warstwy kulturowej II. Owo usytuowanie obiektów wskazuje na wyspowy charakter osadnictwa. Wyróżniają się tu dwa wyraźne skupiska obiektów o odmiennym przeznaczeniu funkcjonalno – przestrzennym. Pierwszy z nich składający się z dwóch budynków słupowych, których konstrukcje zachowały się szczątkowo (opisywane powyżej) oraz towarzyszących im wiat (obiekty: 134, 135, 135A, 136, 137) i obiekt 33, także ogrodzenia powstałego z dołków słupowych obiekty: 49, 49A, 50, 50A. Kolejne, produkcyjne, zostały ułożone na południowy-zachód od części mieszkalnej. Stanowił je zespół jam – glinianek (obiekty: 222, 223, 225) oraz palenisko (obiekt 167).

Wszystkie opisane skupiska koncentrowały się wokół „majdanu” o powierzchni około 40 m². Jedynym tutaj odstępstwem jest skupisko dołków posłupowych (obiekty: 73, 74, 75, 76, 122) odkrytych na północ od obiektów mieszkalnych I i II, tworzących konstrukcję słupową wiaty. Zapewne pełniła ona rolę pomocniczą dla glinianki (obiekt 67) oraz jamy (obiekt 78).

Pośród kolekcji fragmentów naczyń odkrytych na stanowisku 16 w Rębielczu, odkryto 122 ułamki ceramiki związanej z osadnictwem epoki brązu. Zostały one rozproszone na obszarze całej przestrzeni badawczej, skupiając się głównie w południowej i środkowej części stanowiska, w warstwie kulturowej II i III.

Do schudzenia masy ceramicznej stosowano najczęściej kamienny tłuczeń gruboziarnisty (46%), rzadziej tłuczeń kamienny o różnej granulacji ziaren (drobnoziarnisty 14,29%, średnioziarnisty 20,17%, gruboziarnisty 21,85%), sporadycznie piasek średnioziarnisty (0,87%) i mikę (0,87%). W przełomach dwóch ułamków naczyń zaobserwowano mieszaninę średnio- i gruboziarnistego tłuczni (0,87%), czy gruboziarnistego tłuczni i drobnego piasku (0,87%). Domieszkę mineralną do masy ceramicznej dodawano w małej lub średniej ilości.

Tylko w profilu jednego ułamka zarejestrowano jej brak. W obserwowanych przełomach naczyń nie zarejestrowano domieszki organicznej.

Z powodu silnego rozdrobnienia i zniszczenia analizowanego zbioru ułamków ceramiki niewiele można powiedzieć o technice lepienia i wykańczania powierzchni naczyń.

W omawianej kolekcji powierzchnie zewnętrzne naczyń były gładkie lub szorstkie. Dominują zdecydowanie formy o gładkiej powierzchni (101 ułamków). Wśród powierzchni gładkich część ułamków (72,27%) wykazuje cech silnego przepłukania, objawiające się wypłukaniem gliny ze struktury powierzchni zewnętrznych odkrytych naczyń i nadania im lekko szorstkiej powierzchni. Ponadto zarejestrowano 18 ułamków o szorstkiej powierzchni.

W zbiorze dominują formy średniościenne o grubości ścianek wahającej się od 6 mm do 9 mm (83,19%) i grubościenne powyżej 9 mm (10,92%). Formy cienkościennie o grubości ścianek do 5 mm są reprezentowane jedynie przez 5 ułamków (2,52%).

Analizowana ceramika posiadała najczęściej powierzchnię zewnętrzną barwy ceglasto-szarej (42,86%) i brunatno-szarej (36,13%), sporadycznie brunatnej (10,92%), ciemnoszarej (5,88%), szarej (3,36%), wyjątkowo ceglastej (0,84%).

Odkryte naczynia posiadają jedno- lub dwubarwny przełom. Dominuje wśród nich jednobarwność, którą zarejestrowano w 57,98%. Określenie atmosfery wypału analizowanego zbioru naczyń na podstawie ich barwy powierzchni jest bardzo trudne. Wynika to zarówno ze wspomnianego już wyżej, wysokiego stopnia zniszczenia ułamków, ale także z faktu, iż wiele z tych naczyń poddawane było powtórnie działaniu wysokiej temperatury, o czym świadczy odymienie powierzchni wielu z nich.

86,07% omawianego zbioru stanowią mało charakterystycznych ułamki brzuśców. Z tego powodu oraz ze znacznego stopnia ich rozdrobnienia omawianej substancji zabytkowej w prawie 70% ułamków nie udało się określić formy naczyniowej. Pośród pozostałej części zabytków dominują średnio- i grubościenne, szeroko otworowe garnki i wazy. Zachowały się one jedynie w postaci fragmentów płaskich, lekko wyodrębnionych den (Ryc. 4:12,14). Tak zachowane dna nie są dobrym wyznacznikiem chronologicznym, ponieważ odnajdujemy je wśród materiałów z cementarzyska w Szczecinie-Płoniu (Sarnowska 1969, 58), które datowane są na II okres epoki brązu, Głuszynie, woj. śląskie (Kurzawa, Machajewski 1993, 246) datowane na II – III okres epoki brązu, jak i wśród materiałów pochodzących ze stanowiska 13 w Nowym Dworze, woj. pomorskie,

gdzie datowane są na środkową-młodszą epokę brązu (Świątosławski *et al.* 1999, ryc. 16:13).

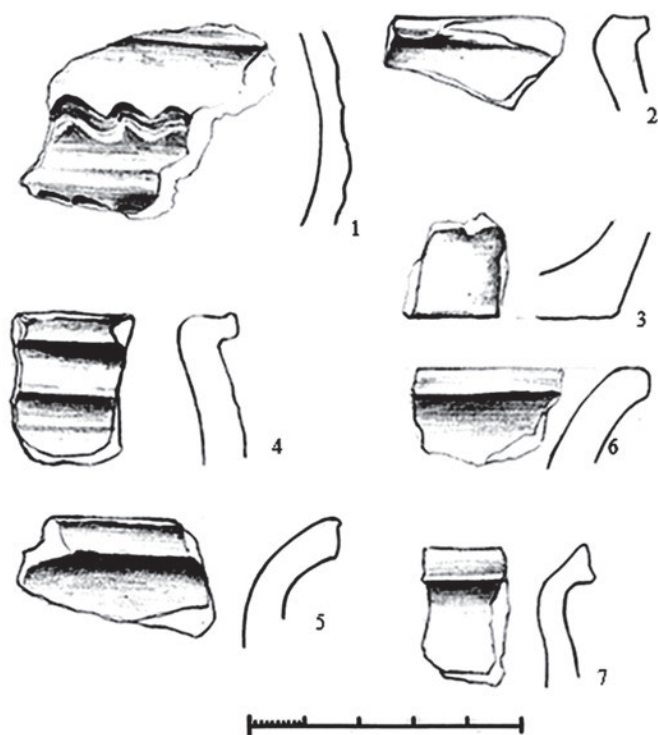
Wśród omawianego zbioru zarejestrowano 16 ułamków ornamentowanych (13,11%). Dominuje zdobienie powierzchni przy pomocy pionowych żłobków – 7 ułamków – (Ryc. 3:4,17; 4:9; 6:1,17) i poziomych linii rytowanych (6 ułamki) umieszczanych na brzuścu naczyń i pod krawędzią (Ryc. 3:2,11,14,16,20). Taki sposób zdobienia odnajdujemy na naczyniach pochodzących z Iwna, pow. Szubin, Frankowa, pow. Golub-Dobrzyń, Baranowa, pow. Inowrocław (Sarnowska 1969, 56), Głuszyny st. 1 (Kurzawa, Machajewski 1993, ryc. 3:7). Tylko jeden z ułamków ozdobiono w partii przykrawędniej naczynia plastyczną listwą ozdobioną odciskami paznokcia (Ryc. 7:17). Tego typu zdobienie towarzyszy typowym naczyniom kultury lużyckiej z ornamentyką żłobkową z IV okresu epoki brązu (Marchelak, Tyszler 2003, 109).

■ OSADA Z OKRESU HALSZTACKIEGO

Pośród 235 obiektów pochodzenia antropogenicznego odkrytych na stanowisku 15 z nich datowanych jest na okres halszacki. Stanowią one łącznie 6,81% ogółu. Niestety opisywane obiekty zostały zniszczone w partiach stropowych przez erozję i działalność agrarną w rejonie badanego stanowiska. W grupie 19 obiektów kojarzonych z osadnictwem z okresu halszackiego w wypełniku 15 z nich (tj. 75% omawianej grupy) zarejestrowano ruchomy materiał zabytkowy. Pozostała część, 5 obiektów, (tj. 25% grupy) nie posiadała w swoich wypełniskach substancji zabytkowej.

Jamy stanowią 45% obiektów kojarzonych z omawianym horyzontem czasowym. W planie płaskim charakteryzują się najczęściej owalnym (66,67%), rzadziej okrągłym (33,33%) kształtem obrysu. Ich powierzchnia wahała się od 0,75 m² do 2,19 m². Profile obiektów posiadają najczęściej nieckowaty (88,89%), sporadycznie nieregularny (11,11%) zarys. Ich miąższość waha się od 0,02 m do 0,42 m. Wypełniska jam stanowił piasek gliniasty przemieszany w mniejszym lub większym stopniu ze spalenizną i drobinami węgla drzewnych. W obiektach, w których wypełniku zarejestrowano układ dwuwarstwowy (obiekty: 15, 95), część spągową stanowiła spiaszczona glina lub piasek przemieszany z pojedynczymi węglami drzewnymi.

Dołki posłupowe wchodzące w skład omawianego kompleksu osadniczego stanowią 30% jego obiektów. W planie płaskim charakteryzują się najczęściej owalnym (60%), rzadziej okrągłym (40%) kształtem obrysu. Ich długość wahała się od 0,22 m do 0,62 m, a szerokość od 0,22 m do 0,52 m. Profile obiektów posiadają

Ryc. 8. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 8. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

najczęściej nieckowaty (40%) lub nieregularny (40%), wyjątkowo U-kształtny zarys. Ich miąższość waha się od 0,10 m do 0,21 m. Wypełnisko omawianej grupy obiektów stanowiła mniej lub bardziej spiaszczona glina oraz piasek gliniasty z drobinami węgla drzewnych oraz silnie przepłukanej spalenizny.

Podobnie jak w przypadku omawianych wcześniej jam należy podkreślić, iż stan zachowania obiektów jest związany z intensywną głęboką orką. Z powodu takiego stopnia destrukcji stanowiska nie możliwa jest interpretacja przestrzenna zarejestrowanych dołów postłupowych, gdyż są to jedynie partie spągowe najgłębszych obiektów. W taki sposób, zapewne należy interpretować pozostałość pojedynczego dołka postłupowego (obiekt 4) w kompleksie produkcyjnym. Prawdopodobnie wraz z innymi niezachowanymi obiektami stanowił część zadaszenia znajdujących się tu palenisk.

Zarejestrowane paleniska wchodzące w skład osady z okresu halsztackiego stanowią 10% jej obiektów. Charakteryzują się one w rzucie płaskim owalnym zarysem. Ich powierzchnia waha się od 0,52 m² do 0,60 m². Oba obiekty posiadają nieckowaty obrys profilu o miąższości wahającej się od 0,21 m do 0,37 m. Wypełnisko obiektów stanowiła warstwa spiaszczonej gliny przemieszanej ze spalenizną i węglami drzewnymi. W obiekcie nr 2 zarejestrowano warstwę spiaszczonej gliny przemieszanej z gliną, która stanowi warstwę naturalnego przepłukania wypełniska obiektu powstałą poprzez długotrwałe przesiąkanie wody przez grunt.

Do bez wątpienia najciekawszych obiektów kojarzonych z omawianym okresem chronologicznym zaliczyć

należy dwie ziemianki, które wystąpiły w bezpośrednim swoim sąsiedztwie. Stanowiły one 10% obiektów datowanych na okres halsztacki. Charakteryzują się one w rzucie płaskim owalnym zarysem. Ich długość waha się od 2,10 m do 2,55 m, a szerokość od 1,13 m do 1,50 m. Powierzchnia tych obiektów wynosiła od 2,37 m² do 3,82 m². Obiekty posiadały nieckowaty lub zbliżony do niego obrys profilu o miąższość wahającej się od 0,32 m do 0,42 m. Wypełnisko obiektów stanowił piasek gliniasty przemieszany z małą ilością piasku bądź gliny oraz drobinami spalenizny i węgla drzewnych.

Wśród obiektów należących do omawianego poziomu chronologicznego zaliczono pojedynczą gliniankę znajdującą się na południowy-wschód od zwartego kompleksu osady. W rzucie płaskim charakteryzuje się ona owalnym zarysem. Jej powierzchnia wynosi około 0,30 m². Jej nieckowaty w zarysie profil osiągnął głębokość 0,19 m. Wypełnisko obiektu stanowiły warstwa piasku gliniastego oraz warstwa gliny.

Obiekty datowane na okres halsztacki zostały rozproszone w części południowej badanego stanowiska tworząc zwarte skupiska osadnicze. Praktycznie większość odkrytego materiału datowanego na okres halsztacki pochodzi głównie z tej części stanowiska, a zwłaszcza z warstwy kulturowej II. Owo usytuowanie obiektów wskazuje na wyspowy charakter osadnictwa. Wyróżniają się tu dwa wyraźne skupiska obiektów o odmiennym przeznaczeniu funkcjonalno – przestrzennym. Pierwszy z nich składający się z 9 jam zasobowych (obiekty: 5, 7, 8, 13, 15, 20, 23, 94, 95), 4 dołów postłupowych (obiekty: 6, 9, 11, 18, 29) i 2 ziemianek (obiekty: 10, 19) stanowi części mieszkalną – zagrodę. Należy tutaj zauważyć, iż odkryte jamy zasobowe stanowią zwarty, zbliżony do okręgu kompleks o średnicy około 20 m, do którego od strony północno-wschodniej przylegają dwie ziemianki. Odkryte tutaj dołki postłupowe mogły pełnić dwojaką rolę słupów podtrzymujących zadaszenie od strony południowej ziemianek lub słupów pomocniczych, których funkcja obecnie jest nie możliwa do ustalenia. Jedynie w przypadku obiektów 11, 18, 29 możemy przypuszczać, iż były wykorzystywane w pracach agrarnych jako podpora stogów (?).

Część produkcyjną znajdującą się w odległości około 20 m na wschód od części mieszkalnej stanowił kompleks dwóch palenisk (obiekty: 2, 3) oraz pojedynczego

dołka posłupowego (obiekt 4), który stanowił zapewne część konstrukcji zadaszania. Z kolei w kierunku południowo-wschodnim od kompleksu mieszkalnego zarejestrowano gliniankę (obiekt 193), z której wypełniska zapewne pobierano glinę do produkcji naczyń glinianych.

Zbiór naczyń glinianych związanych z zasiedleniem stanowiska w początkach epoki żelaza reprezentowany jest przez 201 fragmentów naczyń. Stanowi on około 11,32% ogółu zbioru ułamków ceramiki odkrytej w trakcie badań.

Omawianą substancję zabytkową ze względu na rodzaj użytej masy ceramicznej podzielono na dwie grupy. Do pierwszej z nich zaliczono naczynia cienkościennie o grubości do 5 mm (8 ułamków, co stanowi 3,98% omawianego zbioru), wykonane z gliny z mało lub średnio schudzonej. Do grupy II zaliczono natomiast naczynia o średniej grubości ścianek, czyli 6 – 9 mm (124 fragmenty, co stanowi 61,69% omawianego zbioru) i grubościennie, ze ściankami grubości powyżej 9 mm (62 ułamki, co stanowi 30,85% omawianego zbioru).

Do schudzenia masy ceramicznej w omawianym zbiorze stosowano najczęściej tłuczeń kamienny, rzadziej piasek, czy mikę. Domieszka mineralna I grupy technologicznej posiadała drobną granulację ziarna o średnicy od 0,1 mm do 0,4 mm. Tylko w jednym przypadku naczynia cienkościennego zaobserwowano gruboziarnistą domieszkę. Z kolei średnica ziaren tłuczni kamiennego w naczyniach z II grupy była większa i wahała się od 0,5 mm do 2 mm. Ponadto ilość domieszki w naczyniach średnio- i grubościennych była znacznie większa w porównaniu do cienkościennych. Należy tu podkreślić, iż frakcje bardzo drobnego piasku poniżej 0,1 mm oraz mika zaobserwowane w przelomach naczyń grupy II stanowi raczej naturalną domieszkę gliny wykorzystanej do produkcji naczyń. Nie zaobserwowano śladów domieszki organicznej w przelomach naczyń obu grup.

Zastosowanie dużej ilości domieszki mineralnej miało za zadanie podwyższyć odporność naczyń na wysoką temperaturę w czasie wypalania i użytkowania (Szydłowska 1972, 106, 119; Mogielnicka-Urban 1984, 64).

Z powodu silnego rozdrobnienia analizowanego zbioru ułamków ceramiki niewiele można powiedzieć o technice lepienia i wykańczania powierzchni naczyń.

W omawianej kolekcji powierzchnie zewnętrzne naczyń były chropowate, szorstkie lub gładkie. Dominują zdecydowanie formy o chropowatej powierzchni (146 ułamków). Gładką powierzchnię zewnętrzną zarejestrowano w 34 przypadkach, natomiast szorstką w 16 kolejnych.

Naczynia o schropowaczonej powierzchni najpierw obrzucono masą ceramiczną, a później obmazano palcami lub wiechciem, które pozostawiały poziome, pionowe lub ukośne smugi. Gлина użyta do chropowaczenia najczęściej posiadała dużą domieszkę gruboziarnistego tłuczni kamiennego o średnicy od 2 do 5 mm. Statystyczne ujęcie rodzajów schropowaczenia nie jest możliwe, ponieważ w większości przypadków jednoznaczne jego określenie, z uwagi na rozdrobnienie materiału, jest bardzo trudne.

Chropowaczenie powierzchni naczyń miało na celu zwiększenie ich odporności na działanie ognia i zmniejszenie przewodności cieplnej oraz przeciwdziałać wysłgiwaniu tak wykonanych naczyń z rąk (Mogielnicka-Urban 1984, 106).

Powierzchnię chropowatą zarejestrowano wyłącznie na ułamkach średnio- i grubościennych należących do grupy II. Gładkie natomiast były wszystkie fragmenty naczyń należących do grupy I oraz część naczyń z II grupy technologicznej. Powierzchnie wewnętrzne naczyń obydwu grup technologicznych były gładkie. Wśród powierzchni zarówno chropowatych jak i gładkich część ułamków wykazuje cechy silnego przepłukania, objawiające się wypłukaniem gliny ze struktury powierzchni zewnętrznych odkrytych naczyń i nadania im lekko szorstkiej powierzchni. Taki sposób zniszczenia materiału zabytkowego zarejestrowano aż w 127 przypadkach. Ponadto w omawianym zbiorze 16 fragmentów ceramiki o szorstkich powierzchniach powstało zapewne przez wtórne ich częściowe lub całkowite przepalenie.

Analizowana ceramika posiadała najczęściej powierzchnię zewnętrzną barwy brunatno- lub ceglasto-szarej (odpowiednio 33,83%, 34,84%), rzadziej ciemnoszarą (6,47%), ceglastą (8,46%), brunatną (8,96%), sporadycznie szarą (3,98%) oraz wyjątkowo czarną (0,5%). Tak różnorodna barwa wypału świadczy o słabym, nierównym wypale naczyń. Na taki ich wygląd mógł mieć też wpływ skład chemiczny masy garncarskiej (Mogielnicka-Urban 1984, 118).

Wszystkie analizowane ułamki posiadały przełom jedno- lub dwubarwny, przy czym dwubarwność zazwyczaj wynikała z tego, że wewnętrzna powierzchnia naczynia była ciemniejsza. Spowodowane to było, jak można przypuszczać, tzw. redukcyjną atmosferą panującą we wnętrzu naczynia podczas jego wypalania. Tylko w jednym przypadku wystąpił trójbarwny przełom. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż wielobarwność przełomów naczyń wynika z krótkotrwałego przebiegu wypału lub zmiennej atmosfery w trakcie tego procesu (Mogielnicka-Urban 1984, 119). Określenie atmosfery wypału analizowanego zbioru naczyń na podstawie ich

barwy powierzchni jest bardzo trudne. Wynika to zarówno ze, wspomnianego już wyżej, wysokiego stopnia zniszczenia ułamków, ale także z faktu, iż wiele z tych naczyń poddawane było powtórnie działaniu wysokiej temperatury, o czym świadczy odymienie powierzchni wielu z nich.

Z powodu znacznego stopnia rozdrobnienia omawianej substancji zabytkowej nie udało się zidentyfikować form naczyniowych, z których pochodziły odkryte fragmenty. Jedynie na podstawie grubości ścianek oraz sposobu wykonania możemy domniemywać, iż ułamki reprezentujące grupę II pochodzą z różnych form garów lub waz, natomiast części reprezentujące grupę I pochodzą z form bardziej delikatniejszych, określanych w literaturze przedmiotu, jako naczynia stołowe.

Wśród omawianego zbioru zarejestrowano zaledwie 5 ułamków ornamentowanych (2,49%). Najliczniej reprezentowany jest tu ornament ryty składający się z poziomych linii rytých, który zaobserwowano na powierzchni mało charakterystycznych fragmentów 2 brzuśców oraz jednego fragmentu wylewu. W grupie naczyń zdobionych ornamentem rytym wyróżnia się płaskie dno, o średnicy 14 cm, pokryte od zewnątrz promienistymi w układzie liniami rytymi (rycina 9:3). Omawiany sposób zdobienia powierzchni den nie posiada analogi w literaturze tematu. Prawdopodobnie linie te powstały w sposób przypadkowy w trakcie odrywania naczynia od podłoża.

Powierzchnię kolejnego fragmentu naczynia przyozdobiono przy pomocy prostokątnego w kształcie guza (Ryc. 6:16). Analogiczny sposób zdobienia zarejestrowano pośród materiałów kultury pomorskiej datowanych na okres halszacki D na stanowisku 13 w Bukowie, gm. Człuchów (Skrzypek 1995, 144-145).

■ ŚLAD OSADNICTWA WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO

Pośród 235 obiektów nieruchomych odkrytych na stanowisku tylko jedna jama (obiekt 48) datowana jest na okres wczesnego średniowiecza, która stanowi 0,43% ogółu. Charakteryzuje się ona w rzucie poziomym owalnym obrysem o wymiarach długości 0,54 m i szerokość 0,50 m. Posiadała powierzchnię około 0,27 m². Jej nieckowaty w zarysie profil osiągnął niewielką głębokość 0,05 m. Wypełnisko obiektu składało się z szaro-brązowego piasku przemieszanego z jasnoszaro-jasnobrazową gliną. Omawiany obiekt zarejestrowano jedynie w partii spągowej. Prawdopodobnie obiekt pełnił funkcję jamy odpadowej – śmietnika. Obiekt odkryto w południowo-wschodniej części stanowiska. Nie jest wykluczone,

iż odkryte na stanowisku obiekty pozbawione materiału zabytkowego mogą być kojarzone z omawianą fazą zasiedlenia stanowiska.

Pośród ułamków ceramiki odkrytych na stanowisku jedynie 30 fragmentów kojarzonych jest z osadnictwem datowanym na okres wczesnego średniowiecza, co stanowi 1,68% ogółu materiału ceramicznego pochodzącego z badań. Należy podkreślić, podobnie jak w przypadku materiałów kojarzonych z pozostałymi poziomami chronologicznymi zarejestrowanymi na badanym stanowisku, znaczny stopień rozdrobnienia materiału ceramicznego. Najliczniejszą część zbioru ceramiki wczesnośredniowiecznej reprezentują ułamki brzuśców naczyń, które stanowią 76,67% analizowanego zbioru. Zdecydowanie mniej było krawędzi otworów (20%) i den (3,33%).

W zbiorze wczesnośredniowiecznych materiałów ceramicznych przeważają naczynia o grubości ścianek od 7 mm do 9 mm (53,33% omawianego zbioru). Kolejną pod względem liczebności grupę stanowią naczynia cienkościennie o grubościach od 4 mm do 6 mm (43,33% zbioru). Najmniej liczną grupę stanowią formy grubościennie o grubości ścianek powyżej 9 mm (3,33%). Jest to również cecha charakterystyczna dla naczyń z X-XI w. (Dzieduszycki 1982, 29).

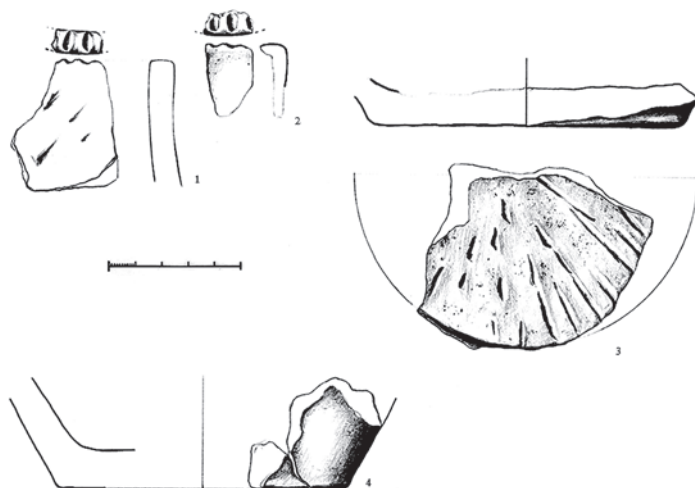
Zarejestrowano naczynia o brunatno-szarej (43,33% zbioru), ceglasto-szarej (26,67%), brunatnej (23,33%) i szarej (6,66%) powierzchni. Wśród badanych fragmentów naczyń glinianych stwierdzono, że wszystkie pochodzą z naczyń, które zostały wypalone w atmosferze utleniającej. Tylko niewielki procent ułamków wykazuje przełomy ciemnoszare i szare powierzchnie zewnętrzne (6,66%).

Wśród przełomów ceramiki połowę omawianego zbioru stanowią jednobarwne przełomy, 40% przełomy dwubarwne, a 10% przełomy trójbarwne. Naczynia wypalono więc w większości równomiernie, co może świadczyć o stosunkowo dobrym poziomie warsztatu garncarskiego.

Do produkcji naczyń odkrytych na stanowisku wykorzystywano koło garncarskie, na którym obtaczano poszczególne formy. Zdecydowaną większość zbioru tj. 76,67% stanowią fragmenty naczyń silnie obtaczanych. W omawianym zbiorze współwystępują również naczynia obtaczane, które stanowią 23,33% zbioru. Współwystępowanie ceramiki obtaczanej na całej wysokości formy oraz częściowego obtaczania charakterystyczna jest dla zbiorów datowanych już od połowy X wieku. Podobne proporcje procentowe zaobserwowano w zbiorze ceramiki wczesnośredniowiecznej pochodzącej z fazy III datowanej na okres od XI wieku po początek

Ryc. 9. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 9. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

XII wieku ze stanowiska PSM 75 w Płocku (Trzeciński 2002, 121).

Odkryte dno w analizowanym zbiorze naczyń należy do tzw. niewyodrębnionych.

Ponad połowa, tj. 16 fragmentów (53,33%), omawianej kolekcji ułamków ceramiki kojarzonej z okresem wczesnego średniowiecza posiada zdobienia na zewnętrznej powierzchni naczyń. Formy dekorowano poprzez wykonanie dookołnych pojedynczych rowków, stref pokrytych liniami poziomymi lub falistymi, rzadziej poziomą linię utworzoną ze skośnych odcisków grzebyka. Tylko w jednym przypadku (3,33%) zaobserwowano łączenie ornamentu poziomych linii rytych oraz poziomych linii falistych tworzących strefy zdobnicze (Ryc. 8:1). Analogie odnajdujemy pośród materiałów chociażby w PSM 58 Płock – pl. Narutowicza (Gołębnik 2002, 169). Podobne ułamki odnajdujemy wśród materiałów z Brzeźna 138 (Paner, Fudziński, Godon 2006, 82). Większość zdobień ulokowano na największej wydętości brzuśca lub nieco powyżej, co, prócz walorów dekoracyjnych miało także znaczenie praktyczne, gdyż poziome rowki zwiększały poręczność naczynia, zapobiegając wyslizgiwaniu się go z rąk (Lepówna 1968, 102).

■ ŚLADY OSADNICTWA PÓŹNOŚREDNIOWIECZNEGO I NOWOŻYTNEGO

Zarejestrowano 23 obiekty kojarzone z osadnictwem późnośredniowiecznym i nowożytnym, które stanowią łącznie 9,79% ogółu. Niestety podobnie jak obiekty ze starszych poziomów chronologicznych zostały zniszczone w partiach stropowych przez erozję i działalność agrarną. Z całej grupy obiektów jedynie w wypełnisku 6 z nich (26,09%) zarejestrowano ruchomy materiał zabytkowy. Wśród nich nie zarejestrowano obiektów z zabytkami datowanymi na okres późnego średniowiecza. Należy tu jednak zauważyć, iż w wypełniskach obiektów 41 i 51 występują pojedyncze części naczyń z końca XV wieku, które zapewne znalazły się tu przypadkowo – na złożu wtórnym. Pozostała część, 17 obiektów, (tj. 73,91% grupy) nie posiadała w swoich wypełniskach substancji zabytkowej.

Opisywane jamy w planie płaskim charakteryzują się najczęściej owalnym (34,78%), rzadziej prostokątnym (26,09%) lub podobnym do niego (21,74%) oraz

sporadycznie nieregularnym (8,70%) bądź zbliżonym do owalnego (8,70%) kształtem obrysu. Ich powierzchnia wahała się od 0,25 m² do 13,20 m². Dominują tu obiekty o powierzchni wahającej się od 0,25 m² do 1 m² (73,91%). Pozostałe 26,09% grupy stanowią jamy o powierzchni powyżej 1 m². Profile obiektów posiadają najczęściej nieregularny (39,13%), rzadziej zbliżony do nieckowatego (26,09%) lub prostokątnego (13,04%), sporadycznie nieckowaty (8,70%) bądź prostokątny (8,70%) zarys. Ich miąższość waha się od 0,06 m do 0,40 m. Wypełniska jam stanowiła glina albo glina przemieszana w mniejszym lub większym stopniu z piaskiem gliniastym z dodatkiem próchnicy i pojedynczych węgielków drzewnych. Zarejestrowane tu węgle drzewne należy kojarzyć ze spągową częścią wypalanych korzeni roślin uprawnych. W taki sposób zapewne należy interpretować również warstwę 1 w obiekcie 190 (część stropowa), gdzie zarejestrowano większe nasycenie spalenizny i drobin węgla drzewnych. Z kolei warstwa 2 w omawianym obiekcie stanowi warstwę przemycia warstwy stropowej. Z tego powodu w spąg obiektu nie zarejestrowano warstewki polepy lub odbarwienia calca, która powstała by podczas długotrwałego bezpośredniego oddziaływania wysokiej temperatury na podłoże. Z pośród jam omawianej fazy osadniczej na uwagę zasługuje prostokątny w rzucie obiekt 159. Wyróżnia się on zarówno swoimi wymiarami (długość 5,50 m, szerokość 2,40 m i głębokość 0,20 m), jak i wypełniskiem. Składa się ono z cienkich warstewek, ciemnobrunatnej próchnicy z drobinami węgla drzewnych i brązowo-szarego piasku gliniastego oraz brązowo-ciemnobrunatnej gliny, które ułożone są naprzemiennie w sedimentacji poziomej. Ów układ warstwowania wskazuje, iż w obiekcie, po utracie przez niego funkcji pierwotnej stała dłuższy czas woda. Na uwagę zasługuje również grupa obiektów, których długość waha się od 0,5 m do 0,65 m, szerokość od 0,5 m do 0,60 m, a głębokość od 0,11 m do 0,19 m (obiekty: 37, 39,

40, 41, 42, 218). Prawdopodobnie zarejestrowane profile stanowią części spagowe dołów słupowych.

Obiekty omawianego poziomu chronologicznego zostały rozproszone na całej powierzchni badanego stanowiska nie tworząc zwartych skupisk. Jednak należy tu zwrócić uwagę, iż znajdują się one głównie w części północnej oraz środkowej przebadanego obszaru. Owo sytuowanie obiektów wskazują wyraźnie na większe wykorzystywanie tych części stanowiska w okresie nowożytnym. Tam też odkryto obiekty 80, 81, 82 charakteryzujące się dość dużymi wymiarami, owalnym lub zbliżonym do niego zarysem w rzucie poziomym i nieregularnym bądź zbliżonym do prostokąta albo niecki profilem. Jamy te pozbawione materiału zabytkowego, prawdopodobnie, należy kojarzyć z miejscem poboru surowca – gliny – przez miejscowych rzemieślników. Z kolei z intensywną działalnością agrarną należy wiązać obiekty 51, 54 i 159, które zapewne pełniły funkcję kopców do przechowywania ziemniaków oraz jamy 37, 39, 40, 41, 42, 218, które służyły jako doły fundamentowe słupów podtrzymujących stogi siana. Obiekty tego typu w pracach polowych są wykorzystywane po dziś.

W kolekcji ułamków ceramiki pozyskanych w trakcie ratowniczych badań archeologicznych zarejestrowano 41 fragmentów zabytków ceramicznych kojarzonych z najmłodszyimi fazami zasiedlenia badanego stanowiska. Wśród nich wyróżniono 9 fragmentów kafla i 36 fragmentów naczyń. Stanowią one ogółem zaledwie 2,07 % całego odkrytego zbioru ułamków wyrobów glinianych. Należy podkreślić, podobnie jak w przypadku pradziejowej substancji zabytkowej, wysoki stopień rozdrobnienia naczyń datowanych na najmłodszą fazę zasiedlenia omawianego stanowiska. Jest on na tyle wysoki, iż uniemożliwia zarówno częściową, a tym bardziej całkowitą rekonstrukcję form. W związku z powyższym stało się niemożliwym wykorzystanie w pełni klasyfikacji technologiczno-formalnej zaproponowanej przez L. Kajzera (Kajzer 1986, 202-203; 1991, 469-470) dla materiałów późnośredniowiecznych i nowożytnych. Toteż skupiono się jedynie na kwestii technologicznej pozyskanych artefaktów. Ceramikę naczyniową podzielono na grupy technologiczne oznaczone dużymi literami A, B, C, D, E, F, (zgodnie z ustaleniami L. Kajzera) oraz wyróżniono dwie dodatkowe grupy B/D i G. Grupa B/D obejmuje fragmenty naczyń charakteryzujące się nowożytnym sposobem formowania ścianek z masy ceramicznej, zawierającej małą ilość domieszki drobnego piasku. Wypalone, choć niestarannie, w atmosferze redukcyjnej. Grupa G z kolei obejmuje naczynia kamionkowe charakteryzujące się ostrymi, o muszlowatej strukturze przełomami.

W opisywanym zbiorze 13 ułamków ceramiki (tj. 36,11% całego zbioru) została odkryta w wypełniku obiektów. Pozostałą część dalszych 23 fragmentów (tj. 63,89% omawianego zbioru) odkryto w warstwach poza obiektowych. W omawianej grupie cząstek ceramiki wyróżniono 6 wylewów (tj. 16,67% zbioru), 22 brzuśce (tj. 61,11% zbioru), 4 dna (tj. 11,11% zbioru), oraz 4 inne fragmenty naczyń – imacze i fragmenty pokrywek – (tj. 11,11% zbioru).

Z grupą B, kojarzone są 4 fragmenty naczyń (tj. 11,11% zbioru). Jest to tak zwana redukcyjna ceramika kuchenna charakteryzująca się szorstkimi powierzchniami czerepów. Zaletą garnków wypalanych w atmosferze redukcyjnej była mała przesiąkliwość (Gajewska 1989-1990, 162). Naczynia wypalono na tyle dobrze w atmosferze redukcyjnej, iż otrzymano jednolitą, szarą, barwę przełomu. Tylko jeden fragment wylewu z umieszczoną przy krawędzi listwą plastyczną posiadał przełom trójbarwny. W wyniku wypału czerepy naczyń posiadają ciemnoszarą barwę. Wśród pozyskanych fragmentów tylko jeden charakteryzował się bardzo dobrym wypałem, który nadał naczyniu wysoką twardość. Jego powierzchnie ścianek posiadają stalowo-szary kolor. Grubość ścianek naczyń waha się od 4 mm do 11 mm. Wśród pozyskanych ułamków zarejestrowano wylew o wychylonej na zewnątrz krawędzi z płasko ściętym brzegiem i lekko zaznaczonym wrębem na pokrywkę. Brzuśce ceramiki ozdobiono poziomymi żłobkami, które w opisywanym materiale zachowały się szczątkowo w postaci pojedynczej lekko rytej linii. Wyroby tej grupy wiązane są z garnarstwem późnośredniowiecznym. Tylko wspomniany wcześniej fragment bardzo dobrze wypalonego brzuśca należy kojarzyć z regresem w produkcji garnarskiej jaki miał miejsce w drugiej połowie XVII wieku.

Z grupą B/D, kojarzonych jest 5 ułamków ceramiki (tj. 13,89% zbioru). Pod względem sposobu formowania ścianek są one bardzo podobne do form grupy technologicznej C. Posiadają jak one gładkie powierzchnie zabarwione na szary lub ciemnoszary kolor. Jednak przełomy ich posiadają barwę brunatną wskazując na niezbyt staranny wypał redukcyjny. Wśród ułamków tej grupy odkryto fragment wylewu o krawędzi wywiniętej na zewnątrz, którego brzeg się nie zachował. Wielkość zachowanego ułamka nie pozwala na określenie formy naczyniowej. Można jedynie stwierdzić, iż było to naczynie cienkościennie o gładzonych powierzchniach. W omawianej grupie zarejestrowano płaskie dna. Ich średnice wynoszą 120 i 130 mm, a grubość 5 i 6 mm. Jeden z okazów pochodzi z garnka o lekko wyodrębnionym dnie. Ponad to zaliczono tu również fragment taśmowatego imacze o prostokątnym przekroju, szerokości 19 mm.

Ryc. 10. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału ceramicznego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 10. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of ceramic material from objects and cultural strata

Do grupy C, zaliczono pojedynczą mało charakterystyczną część brzuśca, które stanowi 2,78% zbioru. Pozyskany fragment reprezentuje tzw. redukcyjne naczynia stołowe charakteryzujące się gładkimi fakturami powierzchni i ostrymi szarymi przełomami. Grubość jego ścianek wynosi 5 mm. Dobry wypał w atmosferze redukcyjnej spowodował zabarwienie powierzchni na kolor szary i nadał jednolitą barwę przełomu.

Do grupy D, zaliczono 4 fragmenty ceramiki (tj. 11,11% zbioru). Naczynia tej podgrupy były niewątpliwie toczone i wypalone w atmosferze utleniającej na tyle mocno, iż przełomy naczyń posiadają jednolitą barwę cegląstą.

Z grupą E kojarzonych jest 16 ułamków ceramiki polewanej (tj. 44,44% zbioru). Jest to najliczniej reprezentowana grupa. Grubość ścianek garnków waha się od 4 mm do 6 mm. Polewanie naczyń miało za zadanie uszczelnić naczynie, zmniejszyć przepuszczalność ścianek do minimum (Gajewska 1989-1993, 162). Połowa czerepów naczyń zaliczonych do tej grupy została obłana dwustronnie barwnymi szkliwami. Od strony zewnętrznej oblewano polewą brązową w różnych odcieniach. Dominuje tu kolor ciemnobrązowy występujący na naczyniach wykonanych z glin

kaolinitowych. Natomiast powierzchnię wewnętrzną pokrywano najczęściej szkliwem o barwie ciemnobrązowej, rzadziej jasnobrązowej, wyjątkowo brązowej, oliwkowej, lub białej. W naczyniach oblewanych jednostronnie szkliwem pokrywano powierzchnię wewnętrzną. Dominuje tutaj barwa oliwkowo-brązowa, rzadziej występuje jasnobrązowa, wyjątkowo oliwkowa lub zielona. Fragmenty wylewów pochodzących z różnych form naczyniowych charakteryzują się zgrubiałymi krawędziami, które były wychylone na zewnątrz lub do wewnątrz naczynia. Dodatkowo jeden z nich pochodzący prawdopodobnie z dzbanka zaopatrzone w zwężeniu szyi w plastyczną listwę. Wśród mało charakterystycznych fragmentów brzuśców reprezentujących grupę E odkryto jedynie dwa ułamki dodatkowo ozdobione ornamentem malowanym. Jeden z nich od strony wewnętrznej ozdobiono podwójnymi wąskimi liniami poziomymi. Kolejny zaś ozdobiono w sposób analogiczny z tym, że jedna z linii jest falista, a ornament umieszczono od strony zewnętrznej czerepu. Naczynia tej grupy zaopatrzone były w wałeczkowate o profilu owalnym lub prostokątnym imacze, które mocowano pomiędzy największą wydętością brzuśca i krawędzią, bądź tuż pod nią.

Z grupą F, kojarzone są 3 mało charakterystyczne brzuśce, które stanowią 8,33% zbioru. Pochodzą one z naczyń, których grubość ścianek wynosi 5 mm i 7 mm. Wielkość zachowanych fragmentów nie pozwala na określenie typów naczyń, z których pochodzą. Jedynie w przypadku półmajolikowego ułamka możemy wskazywać na talerz. Jego wewnętrzna powierzchnia została ozdobiona malowanym ornamentem przy pomocy różnokolorowych malatur, które następnie pokryto bezbarwnym szkliwem. Wielkość fragmentu nie pozwala na odtworzenie ornamentu. Następny fragment brzuśca ozdobiono malowanymi białą malaturą dwoma szerokimi, poziomymi liniami. Jedna z nich jest falista. Ostatni z nich, brzusiec naczynia fajansowego pokryto od strony wewnętrznej białym szkliwem, a od zewnątrz ozdobiono ornamentem figuralnym wykonanym przy pomocy granatowego szkliwa. Z całego przedstawienia zachowała się tylko część uśmiechniętej, przedstawionej groteskowo, twarzy prawdopodobnie słońca.

Z grupą G kojarzone są 3 fragmenty kamionek, które stanowią 8,33% kolekcji naczyń późnośredniowiecznych i nowożytnych. Grupa ta przez L. Kajzera została zaliczona do grupy F tzw. ceramiki „innej” (Kajzer 1986, 202, 209), zdecydowano się na osobne wydzielenie kamionek z powodu jednolitej technologii produkcji. Wykonano je z lekkich glin kaolinowych pozbawionych domieszki mineralnej. Ich jednolite, ostre, o muszlowatej strukturze przełomy po wypaleniu w zaawansowanej atmosferze utleniającej posiadają barwę białą lub szarą. Grubość ścianek pozyskanych ułamków wynosiła 4 mm. Na imaczu pokrywki zaobserwowano ślady odcięcia jej od koła garncarskiego przy pomocy struny. Powierzchnie zewnętrzne naczyń pokryto szkliwami barwy jasnobrązowej i brązowej, a wewnętrzne szkliwem barwy białej.

Z powodu dużego stopnia rozdrobnienia tylko z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy mówić o miejscu produkcji kamionek. Udało się to określić w przypadku mało charakterystycznego fragmentu brzuśca naczynia pokrytego od zewnątrz jasnobrązowym szkliwem solnym. Wypalenie garnka w atmosferze utleniającej oraz dodanie soli podczas wypału powodowało powstanie na jego powierzchni charakterystycznych brązowych plamek (Kilarska 1991, 8-9). Ten sposób wytwórczości naczyń charakterystyczny jest dla Frechen, gdzie od połowy XVI w. kontynuuje się tradycje produkcji kamionek z Kolonii (Kilarska 1991, 16). Analogicznie wykonane naczynia odnajdujemy w zbiorach Muzeum Narodowego w Gdańsku (Kilarska 1991, 66-69).

Reasumując powyższą charakterystykę możemy stwierdzić, iż w omawianym zbiorze ułamków naczyń

posiadamy bardzo niewiele fragmentów wyrobów późnośredniowiecznych (8,33% zbioru), które pochodzą z grupy technologicznej B. Zarejestrowano je w południowej części stanowiska oraz w obiektach 41 i 51 (na złożu wtórnym). Pozostała część zbioru (91,67%) stanowi ułamki naczyń nowożytnych. W omawianym zbiorze odnajdujemy części naczyń, które wskazują na wykorzystanie przez miejscowych garncarzy tradycyjnych metod produkcji naczyń (grupa B/D). Na zauważenie zasługuje fakt użytkowania niewielkiej liczby ceramiki siwej – grupa B – (2,78%) zapewne w XVI – XVII wieku oraz import naczyń z glin kaolinitowych z południowej Polski, prawdopodobnie z terenu Mazowsza i Kujaw oraz Małopolski (dopiero w XVII w.) (Guldon, Stępkowski 1980, 10-12).

Charakterystyczną cechą dla materiałów nowożytnych jest występowanie dużej ilości ceramiki glazurowanej (grupa E) stanowiącej 44,44% zbioru. Formy oblewane tylko w partiach górnych lub przykrawędnych pojawiają się sporadycznie już na przełomie XV i XVI wieku. Kolorowe szkliwo pełniło tu jedynie rolę zdobniczą. Dopiero w ciągu XVI wieku zaczęto polewać całe powierzchnie naczyń. Początkowo oblewano płaszczyzny wewnętrzne, a później robiono to obustronnie. Do polewania naczyń wykorzystano niskotopliwe polewy ołowiowe zabarwione związkami miedzi i żelaza. Uzyskano w ten sposób barwy zieloną, oliwkową, oliwkowo-brązową, brązową oraz jasno- i ciemnobrązową. Na podstawie ustaleń M. Grajewskiej (1989-1990, 163) omawianą ceramikę można datować na dwie fazy: XVI wiek (barwa zielona z odcieniami) oraz pierwsza połowa XVII wieku (barwa brązowa z odcieniami).

Omawiany zbiór ceramiki pochodzi zapewne z pobliskiej wsi Rębielcz, która ulokowana jest w pobliżu miejskich ośrodków jak Tczew, czy Pruszcz Gdański. W związku z tym materiał ten można określić jako typowy dla końca trzeciego okresu rozwoju garncarstwa późnośredniowiecznego według J. Kruppégo (Kruppé 1981, 49-52). W owym czasie przeżywają się nadal tradycje technologiczne wyrobu i wypału naczyń (grupa B) oraz pojawiają się nowe trendy produkcyjne w postaci upowszechnienia się toczenia naczyń i zaawansowanego wypału utleniającego – grupa Dc. Współwystępowanie starych i nowych metod produkcyjnych oraz pojawienie się naczyń glazurowanych o barwach zielonej, oliwkowej dobrze obrazują początek garncarstwa nowożytnego przypadającego na okres od przełomu XV i XVI wieku do połowy XVI wieku (Kajzer 1996, 216-217; Gajewska 1989-1990, 166). Współwystępowanie fragmentów pochodzących z ceramiki toczony na kole

szybkoobrotowym i wypalanej doskonale w zaawansowanej atmosferze utleniającej oraz dużej ilości ułamków form polewanych z jednoczesną obecnością bezwątpienia importowanych garnków z glin kaolinitowych doskonale ilustrują drugi okres rozwoju garncarstwa nowożytnego przypadającego na okres od drugiej połowy XVI wieku po połowę XVII wieku. Z kolei występowanie ułamków ceramiki siwej, naczyń półmajolikowych, z kolei, bardzo dobrze ilustrują trzeci okres rozwoju nowożytnej produkcji garncarskiej datowanej od połowy XVII wieku po XVIII wiek (Kajzer 1996, 216-217; Gajewska 1989-1990, 166). Zapewne także z drugim okresem rozwoju garncarstwa nowożytnego należy wiązać kamionkę pochodzącą z Frechen, którą prawdopodobnie zakupiono w Gdańsku.

Podsumowując późnośredniowieczny i nowożytny materiał zabytkowy w przeważającej większości odkryto luźno w warstwach poza obiektowych. Stopień rozproszenia omawianego materiału zabytkowego na stanowisku pozwala stwierdzić, iż w omawianym okresie działalność ludzka w badanym rejonie wiązała się z procesami agrarnymi. Materiał późnośredniowieczny zarejestrowano głównie w części południowej stanowiska. Natomiast materiał nowożytny występuje w części środkowej i północnej. Z działalnością agrarną należy także wiązać zapewne część obiektów nieruchomych. Zaliczyć tu należy ob. 51, 54, 159. Prawdopodobnie służyły one miejscowym gospodarzom za miejsce składowania ziemniaków. Ponadto z pracami polowymi należy wiązać obiekt 37, 39, 40, 41, 42, 218, które służyły jako doły fundamentowe słupów podtrzymujących stogi siana. Wśród odkrytych jam występują niewątpliwie również obiekty związane z poborem przez miejscowych rzemieślników surowca glinianego – ob. 80, 81, 82.

Wieś Rębielcz, niem. Rambeltsch, nad rzeką Białą należy do parafii katolickiej Miłobądz. Zawiera 11 gburstw i 8 zagród, 509 ha gruntów (3 łąk, 481 gruntów ornych). Miejscowość Rębielcz w źródłach pisanych pojawia się w 1332 roku, kiedy to kasztelan Andrzej(?), który tę wieś otrzymał od Karola z Trewiru, nadaje ją za zezwoleniem Wernera von Orselena, sołtysowi Jakubowi na prawie chełmińskim. Niewiadomo kiedy złączone szpitale św. Ducha i św. Elżbiety w Gdańsku ją nabyły. Według M. Grzegorza (1990, 124) miejscowość ta została kupiona w 1382 roku. Według Preatoriusa darowała ją córka jakiegoś rycerza. Już w 1570 roku dozór szpitali występuje jako dzierżyciel tej wsi. W 1699 roku zbudowano w technice pruskiego muru tutejszy kościół. W 1869 roku odnajdujemy 35 domostw z 405 mieszkańcami (92 katolików, 310 ewangelików, 3 żydów). W 1885 roku znajdowało się tu 38 domów, 521 mieszkańców

(195 katolików, 320 ewangelików, 3 żydów), trzyklasowa szkoła ewangelicka i kościół ewangelicki. Pierwszy pleban ewangelicki nastąpił tu w 1619 roku (Sulimierski 1888, 634).

■ ZAKOŃCZENIE

W trakcie przeprowadzonych badań archeologicznych na stanowisku 16 w Rębielczu, gm. Pszczółki przebadano 183 ary, na których odkryto 235 obiektów archeologicznych. Tylko 40% z nich w swoich wypełniskach posiadało materiał źródłowy. Stopień destrukcji naczyń często uniemożliwiał określenie horyzontu czasowego obiektu, w którym występowała. Ponadto bardzo duże rozdrobnienie uniemożliwiała lub w sposób znaczący utrudniało określenie techniki wykonania ceramiki oraz form z jakiej dany fragment pochodził. W związku z powyższym takie części zostały określone ogólnie jako ceramika pradziejowa. Stanowi ona 81,08% całej kolekcji ceramiki odkrytej w trakcie badań.

Zarejestrowano sześć faz osadniczych. Najstarsza datowana na okres neolitu wiązana jest z penetracją tych terenów przez ludność kultury pucharów lejkowatych. Jej bytność na stanowisku została zaznaczona przez pojedynczy obiekt oraz luźno rozrzucony materiał ceramiczny.

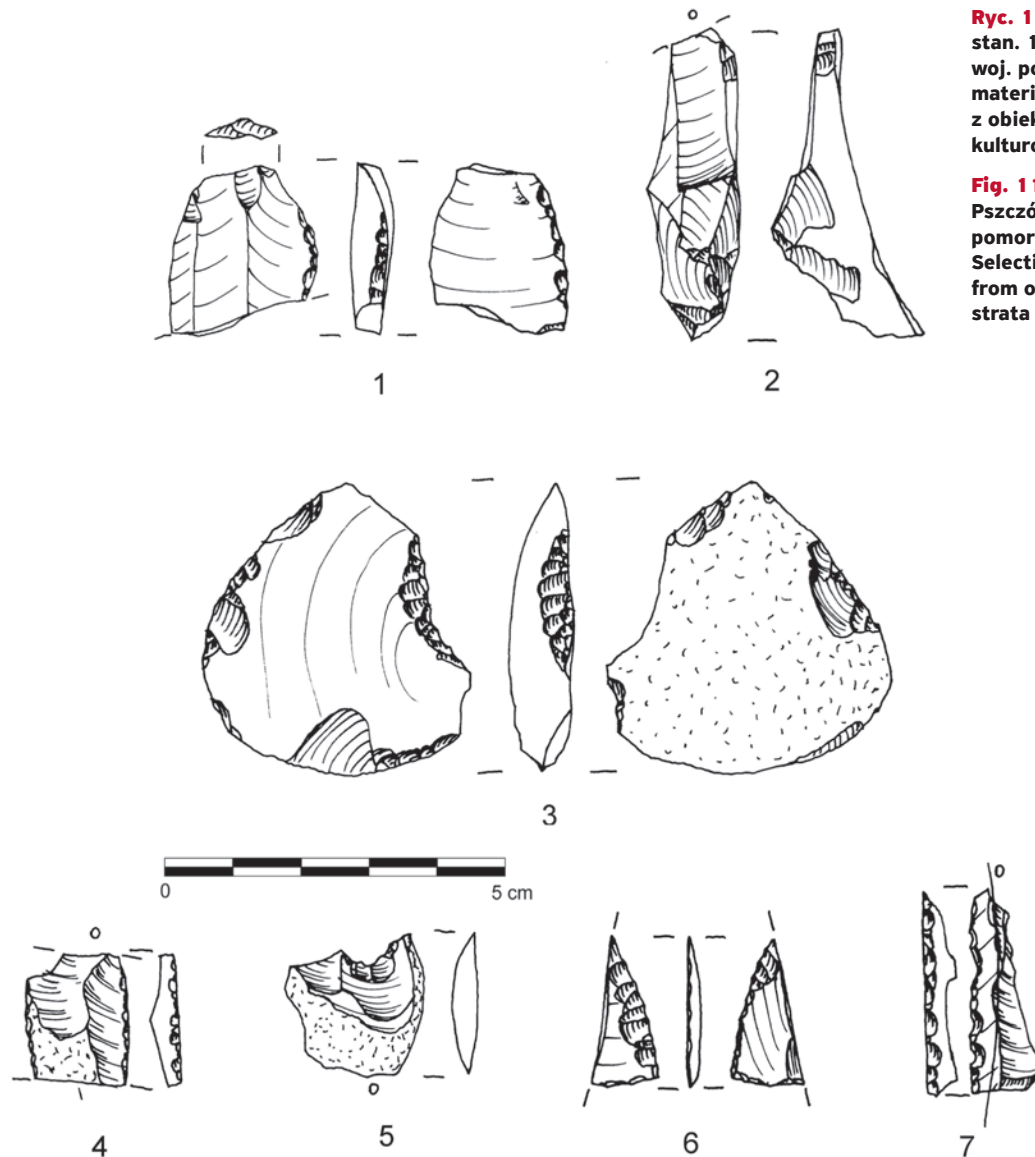
Kolejna faza zasiedlenia przypada na epokę brązu. Wśród odkrytych materiałów kojarzonych z tym horyzontem czasowym w odkrytym materiale dają wyróżnić się dwie fazy. Pierwsza wiązana z wczesną epoką brązu i bytnością na tym terenie kultury grobsko-śmiardowskiej, która w literaturze przedmiotu przez niektórych badaczy wiązana jest z kulturą unietycką. Kolejna faza wyróżniająca się z materiału zabytkowego przypada na III, IV okres epoki brązu. Ludność zamieszkująca stanowisko w okresie brązu zajmowała głównie część środkową i południową obszaru badań.

W okresie halsztackim D na omawianym stanowisku zamieszkuje ludność kultury pomorskiej, która zajmuje głównie część południową stanowiska.

Kolejna faza zasiedlenia przypada na okres wczesnego średniowiecza. Reprezentowana jest ona przez pojedynczy obiekt osadniczy oraz niewielką ilość materiału zabytkowego pochodzącego z luźnych znalezisk z warstwy poza obiektowej.

Materiały związane z najmłodszymi fazami zasiedlenia stanowiska pochodzą z luźnych znalezisk z warstw poza obiektowych. Należy je wiązać, głównie z działalnością agrarną w rejonie stanowiska.

Na zakończenie należy wskazać, iż badania archeologiczne przeprowadzone na stanowisku 16 w Rębielczu, gm. Pszczółki ujawniły jego północną i południową

Ryc. 11. Rębielcz, stan. 16, gm. Pszczółki, woj. pomorskie. Wybór materiału krzemienego z obiektów i warstw kulturowych

Fig. 11. Rębielcz, site 16, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship. Selection of flint material from objects and cultural strata

granicę. Należy przypuszczać, iż osadnictwo z faz pradziejowych zajmuje obszary po stronie wschodniej i zachodniej poza obszarem badań na stanowisku.

■ ANALIZA DATOWANIA ARCHEOLOGICZNEGO I 14C

W wyniku analizy radiowęglowej prób węgla drzewnego pobranego z wnętrza rumowiska po konstrukcji obiektów, nr: 11, 25, 31, 137 i 167 (Goslar 2006). Otrzymano wyniki odmienne od oczekiwanych. Datowanie archeologiczne obiektów poddanych analizie nie pokrywa się w żadnym z przypadków. Najprawdopodobniej doszło do zmieszania materiału źródłowego i przyrodniczego z okresu pradziejowego i średniowiecza. Pomimo wydaje się poprawnych metod pobierania prób i doboru obiektów popełniono błędy w wytypowaniu obiektów do datowania 14C. Wpływ na takie wyniki miały zapewne procesy podepozycyjne, w tym zwłaszcza osadnictwo wielokulturowe (Kobyliński 1990).

Rozbieżności i analizy porównawcze obu datowań pojawiają się często w literaturze przedmiotu. Problemy związane z datowaniem stanowisk tą metodą poznawczą poruszano wielokrotnie (Walanus, Goslar 2004, 24-26; Chudziak 1994, 24; Kadrow 1991, 53-54; Goslar, Pazdur 1990, 71). Pomimo bardzo wyraźnych różnic opisanych datowań, nie powinny one być przeszkodą w dalszej analizie stanowiska i głębszej refleksji nad otrzymanymi wynikami. W tym wypadku należy baczniej przyglądać się procesom stratyfikacyjnym i podepozycyjnym oraz nie negować wartości badań fizykochemicznych (Rączkowski, Sikorski, Szymczak 1995, 60-64). Z analizy źródeł ceramicznych wynika, że około 80 % zbioru stanowią fragmenty naczyń mało charakterystycznych, dla których określenie przynależności kulturowej nie było możliwe. W takim wypadku, niewykluczone jest, że część tego materiału można by łączyć z kulturą wielbarską z okresu wpływów rzymskich (obiekt nr 167). Natomiast kolejne 4 datowania związane z okresem

wczesnośredniowiecznym potwierdza nieliczny zespół 30 fragmentów naczyń, wśród którego występują ułamki garnków typu G i J według W. Łosińskiego i R. Rogosza (1986, 1986a) datowane na V fazę chronologiczną ze Szczecina (XII do I połowy XIII wieku). W okresie tym musiało już istnieć na omawianym obszarze zwarte osadnictwo wiejskie. Wydaje się, że osadnictwo średniowieczne i zwłaszcza nowożytne (procesy agrarne) w dużym stopniu przyczyniło się do degradacji warstw osadniczych z okresów je poprzedzających.

Próbki zostały pobrane z dołków posłupowych i palenisk zagłębionych w gliniasty calec zalegający od 0,3 do 0,4 m pod warstwą uprawianego humusu (rzepak). Próbki pochodzą z partii spągowych obiektów. Podane są przedziały wieku kalendarzowego w których rzeczywisty wiek próbek zawiera się z prawdopodobieństwem ok. 68% i ok. 95%. Do kalibracji wykorzystano program OxCal. INFORM : References – Atmospheric data from Reimer et al (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron].

1. Rębielec 32 O11 I39 : 855±30BP

(obiekt nr 11, dołek posłupowy, datowanie archeologiczne: Ha D, datowanie 14C: XII wiek)

68.2% probability
1155AD (68.2%) 1220AD
95.4% probability
1050AD (7.7%) 1090AD
1120AD (1.7%) 1140AD
1150AD (86.06%) 1260AD

2. Rębielec 32 O137 I196 : 905±30BP

(obiekt nr 137, dołek posłupowy, datowanie archeologiczne: EB, datowanie 14C: XII wiek)

68.2% probability
1040AD (37.2%) 1100AD
1110AD (31.0%) 1180AD
95.4% probability
1030AD (95.4%) 1210AD

3. Rębielec 32 O167 I217 : 1810±30BP

(obiekt nr 167, palenisko, datowanie archeologiczne: EB, datowanie 14C: OWR, kultura wielbarska)

68.2% probability
130AD (68.2%) 250AD
95.4% probability
120AD (89.3%) 260AD
280AD (6.1%) 330AD

4. Rębielec 32 O25 I72 : 770±30BP

(obiekt nr 25, dołek posłupowy, datowanie archeologiczne: brak, datowanie 14C: XIII wiek)

68.2% probability
1220AD (68.2%) 1275AD

95.4% probability

1215AD (95.4%) 1285AD

5. Rębielec 32 O31 I111 : 920±30BP

(obiekt nr 31, piec, datowanie archeologiczne: EB, datowanie 14C: XII wiek)

68.2% probability
1040AD (42.5%) 1100AD
1110AD (25.7%) 1160AD
95.4% probability
1020AD (95.4%) 1190AD

■ ANALIZA MATERIAŁU KRZEMIENNEGO

Podczas badań archeologicznych na stanowisku Rębielec 16 odkryto 247 zabytków krzemienych. Większość okazów (171 sztuk) pochodzi z eksploracji warstw poza obiektami. Pozostałe 76 znaleziono w wypełni-skach 17 obiektów kulturowych. Z wyjątkiem obiektu 10, w którego wypełniku znaleziono 25 artefaktów, wszystkie obiekty zawierały kilka (od 1 do 7) tego typu przedmiotów.

Wytwory krzemienne wykonane są niemal wyłącznie z lokalnego krzemienia pomorskiego („jaskółczych chlebków”). Wydzielono 196 okazów z tego surowca, co stanowi prawie 79% struktury surowcowej inwentarza (Ryc. 11). Zaledwie 52 zabytki wykonane są z lokalnego narzutowego krzemienia bałtyckiego (ponad 20%). Tylko w jednym przypadku, ze względu na silne przepalenie, nie było możliwe określenie gatunku krzemienia.

W ujęciu technologicznym i typologicznym inwentarz krzemieny ze stanowiska Rębielec 16 jest jednorodny (Ryc. 11). Zdecydowana większość zabytków to produkty eksploatacji łuszczeniowej. Jedyne okazy związane z innymi technologiami produkcji półsurowca to: 1 wiór, 1 zatępiec i 5 odłupków. Brak zupełnie narzędzi typologicznych. Jedyne formy retuszowane to odłupki łuszczeniowe będące narzędziami atypowymi (5 sztuk).

Eksploatacja łuszczeniowa

Łuszcznie – 38 sztuk

Grupę tę stanowią wytwory związane głównie z jedno- i dwukierunkową eksploatacją otoczków krzemienia pomorskiego. Oprócz konkrekcji i surowiaków złuszczano także duże odłupki łuszczeniowe. Ze względu na rodzaj biegunów wydzielić można dwa typy łuszczni: łuszcznie z biegunami płaskimi oraz łuszcznie z biegunami krawędziowymi. Z perspektywy zaawansowania eksploatacji wyróżnić można okazy pochodzące z różnych faz: od łuszczni zaczątkowych do szczątkowych.

Odłupki łuszczeniowe – 182 sztuki

Jest to najliczniejsza grupa wytworów krzemienych odkryta na stanowisku (ponad 73%). Zaklasyfikowane tutaj okazy pochodzą z początkowych i szczątkowych

faz eksploatacji łuszczni. Okazy wtórnie złuszczone zaliczono do łuszczni.

Eksploatacja odłupkowa

Odlupki – 5 sztuk

Okazy tu zaliczone to półsurowiec odłupkowy niewykazujący związku z eksploatacją łuszczniową.

Eksploatacja wiórowa

Zatępiec – 1 sztuka

Jest to dystalny fragment zatępca pierwotnego z krzemienia bałtyckiego (Ryc. 11:2). Ze względu na masywny charakter wierzchołka jest on zarazem wierzchnikiem.

Narzędzia

Grupa ta zawiera wyłącznie okazy retuszowane atypowe (non-formal tools).

Wiór retuszowany – 1 sztuka

Jest to proksymalna część wióra negatywowego z krzemienia bałtyckiego (Ryc. 11:1). Jego parametry i pokrój mogą wskazywać, że jest fragmentem wióra mediolitycznego. Przy jednej z krawędzi posiada drobny retusz. Odlupki łuszczniowe retuszowane – 5 sztuk

Grupę tę stanowią 4 okazy związane z eksploatacją łuszczniową otoczek pomorskich i 1 okaz związany z reutilizacją narzędzia makrolitycznego. Narzędzia z odlupków z krzemienia pomorskiego różnią się między sobą zasięgiem i jakością retuszu (Ryc. 11:3,4,6,7). Dwa spośród nich można formalnie określić jako narzędzia wnątkowe. W grupie tej znajduje się też odlupek, który można interpretować jako fragment grocika trójkątnego (Ryc. 11:6). Wymienione okazy, oprócz retuszu intencjonalnego mogą posiadać także ślady używania w postaci retuszu użytkowego.

Ostatnim elementem tutaj zaliczonym jest odlupek znoszący krawędź wióra z krzemienia bałtyckiego (wołyńskiego?) z wyswieconymi powierzchniami i retuszem (Ryc. 11:5).

Zbiór wytworów krzemiennych z Rębielcza 16 jest stosunkowo jednorodny technologicznie. Fakt ten nie rozstrzyga jednak kwestii jego homogenności. Jest to szczególnie istotne podejmując próbę określenia przybliżonej chronologii i przynależności kulturowej przedstawionego inwentarza. Szczególnie dotkliwy w tym

kontekście, jest brak dystynktywnych narzędzi. Z tej perspektywy opisany zbiór może pochodzić z szerokiego spektrum chronologicznego i być rezultatem wielu epizodów osadniczych związanych z różnymi jednostkami taksonomii kulturowej.

Ponieważ w zbiorze obecne są elementy związane technologicznie z eksploatacją wiórową, można arbitralnie przyjąć, że należą one do grupy okazów o najstarszej metryce. Szczególnie fragment mediolitycznego wióra oraz złuszczony makrolit z wyświeceniami (destrukcja noża żniwnego?) mogą być w miarę pewnie powiązane z osadnictwem kultury pucharów lejkowatych (nie wcześniej niż od fazy wióreckiej) (Balcer 1983; Domańska 1995).

Największych dylematów interpretacyjnych dostarcza jednak przytłaczająca większość inwentarza związana z eksploatacją łuszczniową. Wynika to z faktu, że łuszczenie jako metoda eksploatacji krzemienia ma bardzo długą metrykę (na Pomorzu: od mezolitu do, co najmniej, wczesnej epoki żelaza). Zatem, traktowanie wytworów z grupy łuszczniowej jako zbioru o jednorodnej chronologii jest dalece wątpliwe.

W pewnym zakresie chronologia materiałów krzemiennych związanych z łuszczeniem może być określona w oparciu o kontekst stratygraficzny, w którym je odkryto. Jednakże subiektywne przyporządkowanie wszystkich okazów pochodzących z wypełnisk obiektów, konkretnym jednostkom taksonomicznym określonym w oparciu o współwystępujący materiał ceramiczny, byłoby istotnym uproszczeniem. Można jednak przyjąć, że przynajmniej niektóre zabytki krzemienne zostały znalezione in situ.

Podsumowując, brak większej ilości bardziej wyrazistych elementów typologicznych i technologicznych, dystynktywnych dla poszczególnych okresów i jednostek taksonomii kulturowej, przy niemal wyłącznej obecności elementów metody łuszczniowej, pozwalają osadzić cały materiał krzemienny ze stanowiska Rębielcz 16 w spektrum chronologicznym od środkowego neolitu (KPL) do wczesnej epoki żelaza (Lech, Piotrowska 1997).

Bibliografia

Balcer B. 1971. Badania krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych (KPL) w Małopolsce. W: J.K. Kozłowski (red.), *Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym*. Kraków, 25-61.

Balcer B. 1983. *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*. Wrocław.

Bronicki A., Kadrow S. 1988. Osada neolityczna w Majdanie

Nowym, woj. Chełm. *Sprawozdania Archeologiczne* 39, 89-131.

Buko A. 1990. *Ceramika wczesnopolska wprowadzenie do badań*. Wrocław.

Chudziak W. 1994. Podstawy klasyfikacji chronologicznej grodzisk. W: J. Chudziakowa (red.), *Wczesnośredniowieczne grodziska ziemi chełmińskiej. Katalog źródeł*. Toruń, 24 – 28.

- Czebreszuk J., Szmyt M. 1992. *Osadnictwo neolityczne i wczesno-brązowe w Dębach, woj. wrocławskie, stanowisko 29*. Poznań.
- Domańska L. 1995. *Geneza krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych na Kujawach*. Łódź.
- Dzieduszycki W. 1982. *Wczesnomiejska ceramika kruszwicka w okresie od 2 połowy X w. po połowę XIV w.* Wrocław.
- Gajewska M. 1989-1990. Garncarstwo nowożytnie w Polsce stan i potrzeby badań. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego, Seria Archeologiczna 36*. Łódź, 159-169.
- Goslar T. 2006. *Raport z wykonania datowań C-14 w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym, numer pracy 1631/06*, (niepublikowana praca w Archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku). Poznań.
- Goslar T., Pazdur M. F. 1990. Chronologia radiowęglowa wczesnośredniowiecznych warstw kulturowych w Gronowie, woj. toruńskie. W: J. Olczak (red.), *Studia nad osadnictwem średniowiecznym ziemi chełmińskiej. Gronowski mikroregion osadniczy*, Toruń, 69-77.
- Grzegorz M. 1990. *Osady Pomorza Gdańskiego w latach 1309-1454*. Warszawa.
- Guldon Z., Stępkowski L. 1980. Ilżeckie wyroby garncarskie na rynku krakowskim w XVII wieku. *Rocznik Świętokrzyski 8*, 5-29.
- Kadrow S. 1991. *Iwanowice, Stanowisko Babia Góra. Część I, Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu*. Kraków.
- Kajzer L. 1986. Opracowanie zbioru ceramiki naczyniowej z „wieży Karnkowskiego” zamku w Raciążu. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 2*, 199-225.
- Kajzer L. 1987. Przyczynek do chronologii kafli piecowych z obszaru Polski. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 4*, 695-704.
- Kajzer L. 1991. W sprawie waloryzacji masowych zbiorów ceramiki późnośredniowiecznej i nowożytnej. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 4*, 467-484.
- Kajzer L. 1996. *Wstęp do archeologii historycznej w Polsce*. Łódź.
- Kilarska E. 1991. *Kamionka. Katalog zbioru Muzeum Narodowego w Gdańsku*. Gdańsk.
- Kobyliński Z. 1990. Chronologia osadnictwa w Haćkach na Podlasiu: przesłanki archeologiczne i radiowęglowe. *Geochronometria 6*, 165-173.
- Kobyliński Z. 1998. Minimalne wymagania konserwatorskie w zakresie metod eksploracji stanowisk archeologicznych i sporządzania ich podstawowej dokumentacji. W: Z. Kobyliński (red.), *Ewidencja, eksploracja i dokumentacja w praktyce konserwatorstwa archeologicznego, (= Zeszyty Generalnego Konserwatora Zabytków – Archeologia 1)*. Warszawa, 59-72.
- Kondracki J. 2002. *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Kruppé J. 1981. *Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce 1, 2*. Wrocław.
- Kurzawa J., Machajewski H. 1993. Sprawozdanie z dotychczasowych badań archeologicznych na stanowisku 1 w Gluszyńcu, woj. Słupskie. *Pomorania Antiqua 15*, 239-264.
- Lech J., Piotrowska D. (red.) 1997. *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza*. Warszawa.
- Lepówna B. 1968. Garncarstwo Gdańskie w X-XIII w. W: J. Kamiński (red.), *Gdańsk Wczesnośredniowieczny 7*, Gdańsk.
- Łosiński W., Rogosz R. 1986. Metody synchronizacji warstw kulturowych wczesnośredniowiecznych obiektów wielowarstwowych na podstawie analizy ceramiki ze Szczecina. W: J. Gromnicki (red.), *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa, 9 – 50.
- Marchelak I., Tyszler L. 2003. Osada kultury lużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego. W: R. Grygiel (red.), *Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku 6-7 w Kowalewicach, pow. Zgierz, woj. łódzkie (= Via Archaeologica Lodziensis 1)*. Łódź, 25-337.
- Mogielnicka-Urban M. 1984. *Warsztat ceramiczny w kulturze lużyckiej*. Wrocław.
- Olszak J. 1996. Gleby i ich przydatność rolnicza. W: J. Szukalski (red.), *Pojezierze Starogardzkie*. Gdańsk, 145-165.
- Paner H., Fudziński M., Godon K. 2006. Ratownicze badania archeologiczne w obrębie autostrady A-1 na terenie województwa pomorskiego w latach 2003-2005. Autostrada A-1 Gdańsk-Toruń, *Pomorania Antiqua 21*, 37-104.
- Piekarek-Jankowska H. 1996. Zarys budowy Geologicznej. W: J. Szukalski (red.), *Pojezierze Starogardzkie*. Gdańsk, 13-30.
- Rączkowski W., Sikorski A., Szymczak A. 1995. Datowanie ceramiki wczesnośredniowiecznej z osady w Warszkwie, gm. Sławno, stan. 26, w świetle badań radiowęglowych. *Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia 23*, 37-66.
- Rębkowski M. 1995. *Średniowieczna ceramika miasta lokacyjnego w Kołobrzegu*. Kołobrzeg.
- Ruta A. 2002. *Zasady sporządzania dokumentacji polowej na stanowiskach miejskich w Gdańsku*. (niepublikowana praca w Archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku). Gdańsk.
- Rybicka M. 2002-2003. Osada kultury pucharów lejkowatych z Huty Nowej, st. 1, pow. Gostynin, woj. mazowieckie, *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna*, 123-164.
- Sarnowska W. 1969. *Kultura unietycka w Polsce 1*. Wrocław.
- Sarnowska W. 1975. *Kultura unietycka w Polsce 2*. Wrocław.
- Skrzypek I. 1995. Materiały kultury pomorskiej z woj. słupskiego odkryte w latach 1983-1990. *Pomorania Antiqua 16*, 127-162.
- Sulimierski F. 1888. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich 9*, 634.

Szydłowska E. 1972. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przeczcach, pow. Zawiercie. Omówienie materiałów. *Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu* 9, 9-259.

Świętosławski W., Kurasiński T., Wojtyła J. 1999. Wyniki badań ratowniczych wielokulturowego stanowiska nr 13 w Nowym Dworze, woj. pomorskie. *Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne* 5, 21-102.

Trzeciecki M. 2002. Ceramika wczesnośredniowieczna z terenu grodu i osady targowej w Płocku. W: A. Gołębniak (red.), *Wczesnośredniowieczny Płock*. Warszawa, 111-153.

Walanus A., Goslar T. 2004. *Wyznaczanie wieku metodą ¹⁴C dla archeologów*. Rzeszów.

Summary

Adam Ostasz, Paweł Owczarek, Marcin Wąs

Report on rescue excavations on the multicultural site in Rębielcz, site 16, AZP 16-44/104, Pszczółki commune, pomorskie voivodeship

Field research work was carried out from 6 May 2005 to 15 September 2005. During that period, an area of 183 ares was stripped of topsoil and examined. Initially, the area examined for direct land penetration covered 170 ares. Because of the occurrence of settlement objects north and south of the set-out site within the motorway route separation lane, the area covered by the research was enlarged by further 13 ares.

Before the field work, the site area had been used for arable farming. In the 1970s and 1980s, intense and very deep ploughing was done there. On the basis of the observation of uncovered archaeological objects, a high or very high degree of destruction of the prevailing majority of object levels and cultural strata was ascertained. During excavation work, 235 different types of objects were registered (pits, post holes, cultural and accumulated strata).

Six settlement phases were registered. The oldest phase, dated to the Neolithic, is associated with the occupation of this area by a Funnel Beaker culture population. Their existence on the site was marked by a single object and loosely dispersed ceramic material.

The subsequent phase of settlement occurred in the Bronze Age. Among uncovered materials associated with this time horizon, two phases can be distinguished. The first phase is associated with the early Bronze Age and the existence of the Grobia-Śmiardowo culture in the area; in the literature of the subject it is associated with the Únětice culture by some researchers. Another phase that can be distinguished from the historic material is dated to the III and IV period of the Bronze Age. The population inhabiting the site in the Bronze Age occupied mainly the middle and southern part of the research area.

During the Hallstatt D period the said site was inhabited by a Pomeranian culture population, which occupied mainly the southern part of the site.

The subsequent phase of settlement dates back to the early Middle Ages. It is represented by a separate settlement object and a small amount of historic material originating from isolated excavations from the stratum outside the object.

Materials related to the latest phases of settlement of the site originate from isolated excavations from strata outside the object. They should be associated mainly with agrarian activity in the area of the site.

■